

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ

Η δυναμική του εκπαιδευτικού συστήματος αναμφίβολα συναρτάται από τις δυνατότητες συνεχούς προσαρμογής του, η οποία προσδιορίζεται από την αμφίδρομη σχέση της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πραγματικότητας. Γι' αυτό στην κοινωνία της πληροφορίας και της γνώσης, στην επιδιωκόμενη κοινωνία της ποιότητας, θα πρέπει και το εκπαιδευτικό μας σύστημα να εμπλουτιστεί με όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που σηματοδοτούν την ποιοτική εκπαίδευση στη χώρα μας. Η κοινότοπη διαπίστωση της κοινωνικής ρευστότητας της εποχής μας, η αυξανόμενη τάση της παγκοσμιοποίησης των πάντων, η πολυπολιτισμική πραγματικότητα και το ισχυρό ανταγωνιστικό πνεύμα που αναπτύσσεται σε κάθε πεδίο επιβάλλουν έναν επαναπροσδιορισμό του ρόλου του σχολείου με τελικό στόχο τη διαμόρφωση ενός ισχυρού σχολικού παιδαγωγικού περιβάλλοντος, ικανού να συμβάλλει στην αρμονική ένταξη του μαθητή στην κοινωνία.

Μια τέτοια στρατηγική, πρέπει να εστιάζεται στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, καλλιεργώντας παράλληλα και την ταυτότητα του Ευρωπαίου πολίτη. Θα πρέπει, επίσης, να πλαισιώνεται από σχεδιασμούς και πρακτικές που επεκτείνονται και διασφαλίζουν την ισότητα ευκαιριών των δύο φύλων, των ομάδων ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και ικανότητες, των ομάδων με ιδιαίτερα πολιτισμικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά, και τη βελτιστοποίηση κάθε ποιοτικής δυνατότητας του εκπαιδευτικού συστήματος, έτσι ώστε να συμβάλλει στην αναβάθμιση τόσο της γενικής παιδείας όσο και στην καταπολέμηση της ανεργίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και κάθε μορφής κοινωνικής παθογένειας.

Στο γενικό αυτό πλαίσιο επιχειρείται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Π.Ι.), ένας νέος μακρόπνοος εκπαιδευτικός σχεδιασμός, που εστιάζεται πρωτίστως στην υποχρεωτική εκπαίδευση (Δημοτικό, Γυμνάσιο) επεκτεινόμενος και στο Νηπιαγωγείο. Η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση αποτελεί, όπως είναι αυτονόητο, τη βάση του εκπαιδευτικού συστήματος στη χώρα μας, γι' αυτό η στέρεη δόμησή της και η αποτελεσματικότερη λειτουργία της αποτελεί αδήριτη αναγκαιότητα, αλλά και αδιαμφισβήτητη προϋπόθεση της αναβάθμισης του Λυκείου και της Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Και τούτο γιατί σ' αυτή τη βάση θα δομηθεί η προσωπικότητα των νέων μας, θα δρομολογηθεί η διαμόρφωσή τους σε μελλοντικούς ευαισθητοποιημένους και ενεργούς πολίτες και θα εμπεδωθεί η αντίληψη της αναγκαίας, στην εποχή μας, δια βίου μάθησης.

Γι' αυτό το εκπαιδευτικό μας σύστημα δεν μπορεί πια να πορεύεται στις συντεταγμένες του παραδοσιακού γνωσιοκεντρικού σχολείου, της αποσπασματικότητας και της παθητικής απόκτησης των γνώσεων. Αντίθετα, το σχολείο πρέπει να είναι μαθητοκεντρικό, βιωματικό και δημιουργικό με όλους τους συντελεστές του (διδάσκοντες και διδασκόμενους) συμμετόχους, χώρος μάθησης, χαράς και ζωής και όχι μόνο στερεότυπης διδασκαλίας.

Για να επιτευχθεί μια τέτοια προσέγγιση, σύγχρονη και αναγκαία, για να αρχίσουμε να «συλλαβίζουμε» τα περί ανάπτυξης της κριτικής σκέψης και της φαντασίας, της συλλογικής προσπάθειας, της δημιουργικής και πρωτοβουλιακής δράσης, απαιτούνται αλλαγές στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.), στην οργάνωση του σχολικού χρόνου, στη συγγραφή νέων βιβλίων και στην παραγωγή καταλληλότερου γενικά εκπαιδευτικού υλικού. Αναμφίβολα η ποικιλότητα στηρίξη του μαχόμενου εκπαιδευτικού είναι εξίσου αναγκαία για την επιτυχή έκβαση του εγχειρήματος.

Για το σκοπό αυτό το Π.Ι. επεξεργάστηκε τη σύνταξη του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), εισάγοντας τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Η καινοτόμος αυτή προσπάθεια, που αναπροσαρμόζει τους στόχους και τις μεθόδους της διδασκαλίας, δομεί ταυτόχρονα το περιεχόμενο των διδασκόμενων αυτοτελών μαθημάτων στη βάση μιας ισόρροπης οριζόντιας και κάθετης κατανομής της διδασκόμενης ύλης. Με τον τρόπο αυτό προωθείται η διασύνδεση γνωστικών αντικειμένων μέσα από τις κατάλληλες προεκτάσεις των διδασκόμενων θεμάτων, η σφαιρική ανάλυση βασικών εννοιών και προβάλλεται η παράμετρος της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης στη σχολική πράξη, διαδικασία που ενισχύει γενικότερα τη γενική παιδεία.

Με το προτεινόμενο Δ.Ε.Π.Π.Σ. η επιδιωκόμενη αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης επιχειρείται μέσα από τη διαθεματική οργάνωση του περιεχομένου των διδακτικών αντικειμένων, τις διερευνητικές και ολιστικές διδακτικές προσεγγίσεις διδασκαλίας και την προτυποποίηση συγγραφής νέων βιβλίων, τα οποία θα ανταποκρίνονται στις αρχές της διαθεματικότητας και στο σεβασμό της προσπάθειας του μαθητή. Γι' αυτό τα νέα βιβλία θα πρέπει να είναι ελκυστικά και ως προς το περιεχόμενο, επικαιροποιώντας την αξιόλογη γνώση και ως προς την αισθητική τους, αλλά και ως προς το μέγεθός τους.

Στο πλαίσιο του Δ.Ε.Π.Π.Σ. το Π.Ι. προτείνει και την εισαγωγή της καινοτόμου δράσης «Ευέλικτη Ζώνη» για το Νηπιαγωγείο, το Δημοτικό και το Γυμνάσιο, μια εκπαιδευτική πράξη που ουσιαστικοποιεί, σε προχωρημένο βαθμό, τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης και υποστηρίζεται από ειδικά διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό. Σε ορισμένες τάξεις (ΣΤ' Δημοτικού και Γ' Γυμνασίου) εισάγεται επίσης και το πολυθεματικό βιβλίο – φάκελος, το οποίο περιέχει πολλά θέματα που ενδιαφέρουν άμε-

σα την καθημερινότητα του μαθητή και τον βοηθούν να κατανοήσει περισσότερο την περίπλοκη ζωή της εποχής μας. Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. με τα συνακόλουθα Α.Π.Σ. και την Ευέλικτη Ζώνη θα συμβάλουν ουσιαστικά στην ισχυροποίηση του σχολικού παιδαγωγικού περιβάλλοντος που βάλλεται στην εποχή μας από ποικίλα εξωσχολικά μηνύματα τα οποία εισέρχονται στο σχολείο χωρίς, πολλές φορές, το κατάλληλο παιδαγωγικό εισιτήριο και ηχούν σαν παραπλανητικές σειρήνες.

Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα σχετικά Α.Π.Σ., που παρουσιάζονται σε τρεις τόμους, είναι απόρροια της αναθεώρησης-βελτίωσης της αρχικής πρότασης του Π.Ι. τόσο από την εσωτερική αξιολόγηση όσο και από την ανατροφοδότηση που προήλθε από τις παρατηρήσεις της εκπαιδευτικής κοινότητας. Οι εν λόγω παρατηρήσεις προέκυψαν από το διάλογο του ΥπεΠΘ δια του Π.Ι. με τους μαχόμενους εκπαιδευτικούς, τα στελέχη της εκπαίδευσης και τις επιστημονικές ενώσεις, με βάση την επίσημη πρόταση του ΥπεΠΘ (Φ.Ε.Κ.1366/τ.Β'/18-10-2001, 1373/τ.Β'/18-10-2001, 1374/τ.Β'/18-10-2001, 1375/τ.Β'/18-10-2001, 1376/τ.Β'/18-10-2001).

Η ανά χείρας πρόταση είναι αποτέλεσμα πολύμηνης, κοπιαστικής και συνεργατικής προσπάθειας του συνόλου σχεδόν των μελών του προσωπικού του Π.Ι. (Αντιπροέδρων, Συμβούλων, Παρέδρων, αποσπασμένων εκπαιδευτικών και γραμματέων), στους οποίους εκφράζω τις θερμές ευχαριστίες μου, που άντεξαν στις εξαντλητικές πιέσεις μου, εργάστηκαν αποτελεσματικά και συνεργάστηκαν άριστα, αναδεικνύοντας τη δυναμική που το Π.Ι. διαθέτει. Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζονται σε όσους Αντιπροέδρους του Π.Ι. συνέβαλαν στην υλοποίηση της προσπάθειάς μας, σε όσους Συμβούλους και Παρέδρους του Π.Ι. σήκωσαν περισσότερο βάρος καθώς και σε όλους τους εξωτερικούς ειδικούς επιστήμονες που διάβασαν τα κείμενά μας και έκαναν εποικοδομητικές παρατηρήσεις. Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται επίσης και προς την ηγεσία του ΥπεΠΘ, ιδιαίτερα προς τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Π. Ευθυμίου, που αγκάλιασε το όραμά μας και συνέβαλε στην ολοκλήρωση της προσπάθειάς μας για μια καλύτερη ποιοτική υποχρεωτική εκπαίδευση.

Οι προσπάθειες που έγιναν και οι επιμέρους προτάσεις μας (Δ.Ε.Π.Π.Σ., Α.Π.Σ., Ευέλικτη Ζώνη, Πολυθεματικό βιβλίο) δεν είναι αποσπασματικές, αλλά οριοθετούν μία εν πολλοίς ολιστική προσαρμοστική διαδικασία του εκπαιδευτικού συστήματος στο χώρο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, μια σοβαρή αλλαγή της φιλοσοφίας της εκπαιδευτικής πράξης με αδιαπραγμάτευτο στόχο την ποιότητα της εκπαίδευσης. Είναι αυτονόητο ότι η επιτυχία υλοποίησης της πρότασης θα εξαρτηθεί από τη συμβολή και τη στήριξη όλων των συντελεστών της εκπαίδευσης και των επιστημονικών και κοινωνικών φορέων που άμεσα ή έμμεσα συμμετέχουν στο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι. Η εν λόγω προσπάθεια βρίσκεται σε αρμονία και με τους στόχους του Συμβουλίου Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των συστημάτων εκπαίδευσης και αντανάκλα μια συγκεκριμένη πρόταση προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες της χώρας μας.

Μέσα λοιπόν από το προτεινόμενο Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ. επιδιώκουμε και ελπίζουμε ότι ο μαθητής θα «εφοδιαστεί» με τον κατάλληλο «μορφωτικό μανδύα» για να αντιμετωπίζει επιτυχέστερα τις «μπόρες της ζωής», διαμορφώνοντας ο ίδιος το δικό του κοσμοείδωλο, τη δική του κοσμοαντίληψη για τον κόσμο που θα ζήσει και πρέπει να αγαπήσει, τη δική του προσέγγιση στο πάντα ζητούμενο ευ ζην. Αυτή πρέπει να είναι και η απάντηση της χώρας μας στην κοινωνία της γνώσης, της πληροφορίας και της τεχνολογίας, στην επιδιωκόμενη κοινωνία της ποιότητας, στην πρόκληση του ευρωπαϊκού γίγνεσθαι.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ Ν. ΑΛΑΧΙΩΤΗΣ

Πρόεδρος του Π.Ι.

Α΄: ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ποικίλες κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες της εποχής μας έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τη ρευστότητα, η οποία επιτείνεται από τη ραγδαία επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό ο άλλοτε αδιαμφισβήτητος ρόλος του σχολείου, ως βασικού κοινωνικού θεσμού, στο θέμα της παροχής γνώσεων και της ανάπτυξης δεξιοτήτων, φαίνεται να υπόκειται σε κάποια αποδυνάμωση, για το λόγο ότι οι συνθήκες διαμόρφωσης των γνωστικών δεδομένων είναι πολύτροπες και πολυποικίλες. Επιπλέον, η σημερινή πραγματικότητα διαμορφώνει ένα νέο πλαίσιο μορφωτικών και κοινωνικών αναγκών για το κάθε άτομο, κυρίως όσον αφορά την αναζήτηση, απόκτηση, διαχείριση και αξιοποίηση της νέας γνώσης.

Η ραγδαία και συνεχής αύξηση της γνώσης και της πληροφορίας, παρά τις ευκαιρίες που μας παρέχει και την πρόοδο που σηματοδοτεί, εμπεριέχει και τον κίνδυνο διεύρυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων. Για το λόγο αυτό, η διασφάλιση δυνατότητας πρόσβασης όλων στην πληροφορία και τη γνώση επιβάλλει την αναγκαιότητα παροχής ίσων ευκαιριών μάθησης. Επιπρόσθετα, οι συνεχείς ανακαλύψεις και καινοτομίες στα διάφορα πεδία της επιστήμης και της τεχνολογίας επιφέρουν συνεχή αναθεώρηση της γνώσης, γεγονός που εξαναγκάζει τόσο τα άτομα όσο και τις κοινωνίες να υιοθετούν πρακτικές δια βίου μάθησης.

Ταυτόχρονα, τα φαινόμενα της διεθνοποίησης του πολιτισμού και της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, σε συνδυασμό με τη «μείωση» των αποστάσεων συντελούν στη δημιουργία κοινωνικού περιβάλλοντος με ποικιλία πολιτισμικών, γλωσσικών, εθνοτικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών. Γι' αυτό πρέπει να ελαχιστοποιηθεί αφενός το πιθανό ενδεχόμενο της επιβολής ενός μονοδιάστατου πολιτισμικού μοντέλου και αφετέρου η ενίσχυση φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού.

Στο νέο αυτό περιβάλλον που διαμορφώνεται, θεωρείται αναγκαία η υιοθέτηση προτύπων συμπεριφοράς που χαρακτηρίζονται από σεβασμό στις πνευματικές και ανθρωπιστικές αξίες. Γι' αυτό, το σχολείο καλείται να συμβάλλει πρωτίστως στη διαμόρφωση προσωπικοτήτων με στέρεες ηθικές αρχές και ισχυρή αυτοαντίληψη και να δώσει βαρύτητα στην ικανοποίηση του συνόλου των συναισθηματικών και νοητικών αναγκών και ενδιαφερόντων του μαθητή.

Το εκπαιδευτικό σύστημα αναμφισβήτητα αποτελεί βασικό θεσμό που συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του μαθητή και την αρμονική ένταξή του στην κοινωνία. Καθίσταται ωστόσο επιτακτική η ανάγκη να ενισχυθούν αποτελεσματικά οι μαθησιακές και κοινωνικοποιητικές λειτουργίες του σχολείου, ώστε να διαμορφωθεί ένα ισχυρό σχολικό παιδαγωγικό περιβάλλον. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητος ένας εκπαιδευτικός σχεδιασμός, με έναρξη από την υποχρεωτική εκπαίδευση και υπό το πρίσμα των νέων δεδομένων αλλά και των επιθυμητών επιδιώξεων. Ο σχεδιασμός αυτός πρέπει να οδηγεί στη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο πρέπει να ανταποκρίνεται στη δυναμική των καιρών και να απαντά στις προκλήσεις της εποχής μας, καθώς η βασική διαμόρφωση του ισχύοντος εκπαιδευτικού συστήματος που ξεκίνησε με τη συμβολή του εκπαιδευτικού ομίλου (Δελμούζος, Γληνός, Τριανταφυλλίδης) στις αρχές του περασμένου αιώνα και κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1960 με τον Ε. Παπανούτσο απαιτεί γενναίες προσαρμοστικές αλλαγές. Προς την κατεύθυνση αυτή θεωρείται αναγκαίο να προωθηθούν:

- α. η εξασφάλιση συνθηκών που επιτρέπουν στο μαθητή να αναπτύξει την προσωπικότητά του με ισχυρή αυτοαντίληψη, συναισθηματική σταθερότητα, κριτική και διαλεκτική ικανότητα καθώς και θετική διάθεση για συνεργασία και αυτενέργεια· μια προσωπικότητα υπεύθυνη, δημοκρατική και ελεύθερη, με κοινωνικές και ανθρωπιστικές αρχές, χωρίς θρησκευτικές και πολιτισμικές προκαταλήψεις,
- β. η δημιουργία συνθηκών που παρέχουν σε κάθε άτομο τη δυνατότητα της δια βίου ανανέωσης γνώσεων και δεξιοτήτων,
- γ. η καλλιέργεια της ικανότητας κάθε ατόμου για κριτική προσέγγιση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας,
- δ. η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής μέσα από την παροχή ίσων ευκαιριών και την καλλιέργεια κοινών στάσεων και αξιών,
- ε. η καλλιέργεια της συνείδησης του ευρωπαίου πολίτη με την ταυτόχρονη διατήρηση της εθνικής μας ταυτότητας και της πολιτισμικής μας αυτογνωσίας και
- στ. Η ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας και συλλογικότητας.

Εξάλλου ανάλογος είναι και ο προσανατολισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση. Η διαφύλαξη της δημοκρατικότητας του πολιτικού βίου, της ελευθερίας, της ανεξίτητης, της αλληλεγγύης, της συλλογικότητας, του διεθνισμού, της δικαιοσύνης, του πολιτισμού, της εργασίας, της πνευματικής καλλιέργειας και της κοινωνικής συνοχής σε ανοιχτές πλουραλιστικές κοινωνίες, πλαισιώνουν τον κοινό μελλοντικό σκοπό της Ευρωπαϊκής Εκπαίδευσης.

Ο σκοπός αυτός αποτελεί κοινή επιδίωξη για την ανάπτυξη της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής των επί μέρους ευρωπαϊκών χωρών, λαμβανομένου, βέβαια, υπόψη ότι το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας διακρίνεται και καθορίζεται από τα στοιχεία εκείνα που ανταποκρίνονται στις εθνικές και τις άλλες ιδιαιτερότητες της κοινωνίας της. Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτό, και με γνώμονα την αναγκαιότητα ανάπτυξης της ποιότητας της εκπαίδευσης, πρέπει να ενταχθεί και το δικό μας εκπαιδευτικό σύστημα με τις κατάλληλες προσαρμογές, που θα το καταστήσουν περισσότερο ποιοτικό, περισσότερο δυναμικό, περισσότερο αποτελεσματικό.

2. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να διαμορφώνει συνθήκες που προάγουν τις αξίες της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ειρήνης και της ελευθερίας. Με την εκπαίδευση επιδιώκεται η ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή και η επιτυχής κοινωνική ένταξή του, αφενός μέσα από τη συγκρότηση και αποδοχή κοινών αξιών και αφετέρου με την ανάπτυξη νοητικών, συναισθηματικών και ψυχοκινητικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων. Με την έννοια αυτή ο μαθητής καθίσταται ικανός να αντιμετωπίζει με επιτυχία προβλήματα και επιπλέον να διαμορφώνει άποψη και να λειτουργεί ως υπεύθυνος και ενεργός πολίτης σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο και απαιτητικό κοινωνικό περιβάλλον. Κύριοι άξονες αυτής της προσπάθειας θα πρέπει να είναι:

- α. η παροχή γενικής παιδείας,
- β. η καλλιέργεια των δεξιοτήτων του μαθητή και η ανάδειξη των ενδιαφερόντων του,
- γ. η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων μάθησης για όλους τους μαθητές,
- δ. η ενίσχυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας,
- ε. η ευαισθητοποίηση για την αναγκαιότητα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και η υιοθέτηση ανάλογων προτύπων συμπεριφοράς,
- στ. η προετοιμασία για την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας,
- ζ. η φυσική, ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη και
- η. η ευαισθητοποίηση σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παγκόσμιας ειρήνης και η διασφάλιση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

α) Η παροχή γενικής παιδείας

Η γενική παιδεία πρέπει να στοχεύει στην εξασφάλιση ισορροπίας μεταξύ των ανθρωπιστικών / κοινωνικών και των θετικών / τεχνολογικών κατευθύνσεων, ώστε να διασφαλίζεται η αρμονική φυσική, πνευματική, ηθική, αισθητική, και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών. Η γενική παιδεία πρέπει επίσης:

- i) να συμβάλλει στην ανάδειξη και καλλιέργεια των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων και δεξιοτήτων κάθε μαθητή,
- ii) να του εξασφαλίζει τη δυνατότητα πρόσβασης σε ποικίλες πηγές πληροφόρησης και αξιοποίησης της πληροφορίας για οποιοδήποτε θέμα,
- iii) να καλλιεργεί την ικανότητα κριτικής ερμηνείας και ατομικών επιλογών σύμφωνα με τις προσωπικές αξίες και ανάγκες,
- iv) να καλλιεργεί την ικανότητα έκφρασης των σκέψεων και των απόψεων, με την ανάπτυξη πνευματικών, κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων και
- iv) να καθιστά τους μαθητές ικανούς να συνεργάζονται με άλλα άτομα για την επίτευξη κοινών στόχων αλλά και να ενεργούν υπεύθυνα.

Επιπλέον, με δεδομένη τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και τη συνεχώς αυξανόμενη αξιοποίησή της στον προσωπικό αλλά και στον εργασιακό χώρο, η σχολική εκπαίδευση οφείλει να δημιουργήσει συνθήκες οι οποίες θα επιτρέπουν σε κάθε μαθητή να κατανοεί το ρόλο των νέων τεχνολογιών, να τις χρησιμοποιεί και να τις αξιοποιεί με επάρκεια, αλλά και να βελτιώνει συνεχώς την ικανότητά του για πρόσβαση σ' αυτές.

Η νέα κατάσταση, όπως είναι επόμενο, προβάλλει επιτακτικά την ανάγκη παροχής υψηλού επιπέδου σχολικής εκπαίδευσης. Η γενική παιδεία θα πρέπει να συμβάλλει όχι στη συσσώρευση και απομνημόνευση έτοιμων γνώσεων, αλλά στην ευρύτερη εξοικείωση με βασικά στοιχεία των διαφόρων γνωστικών αντικείμενων και στην ανάπτυξη γνωστικών και μεταγνωστικών δεξιοτήτων που εξασφαλίζουν τη δυνατότητα κατανόησης και ερμηνείας εννοιών, φαινομένων και διαδικασιών. Με τον τρόπο αυτό παρέχεται στους μαθητές η αξιόλογη γνώση και, μέσα από διαθεματικές προεκτάσεις, προωθεί-

ται η διασύνδεσή της με την καθημερινή ζωή. Έτσι, διευκολύνεται η διαδικασία αναζήτησης και προαγωγής της γνώσης.

β) Η καλλιέργεια των δεξιοτήτων του μαθητή και η ανάδειξη των ενδιαφερόντων του

Είναι φανερό ότι η εκπαίδευση πρέπει να χαρακτηρίζεται από θεματική ευρύτητα και να υποστηρίζει ενεργητικές και συμμετοχικές μεθόδους προσέγγισης της γνώσης, ώστε να εξασφαλίζεται το απαραίτητο γνωστικό υπόβαθρο και τα εργαλεία εκείνα που θα βοηθούν το κάθε άτομο να ανταποκρίνεται στις ανάγκες για εξειδίκευση, όπως υπαγορεύουν οι εξελίξεις του παρόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος.

Ο μαθητής θα πρέπει να μάθει στο σχολείο κυρίως «πώς να μαθαίνει», ώστε να προσεγγίζει ενεργητικά και δημιουργικά την παρεχόμενη γνώση. Το σχολείο θα πρέπει επίσης να μάθει στον μαθητή «πώς να πράττει», ώστε να μπορεί να εφαρμόζει στην καθημερινή του ζωή, στην κοινωνική του δραστηριότητα αλλά και στην επαγγελματική του ενασχόληση, τις γνώσεις και τις δεξιότητες που αποκτά. Μ' αυτόν τον τρόπο, και με την προϋπόθεση ότι θα τεθούν νέες βάσεις για μια πιο ουσιαστική σύνδεση της σχολικής εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) θα συμβάλλουν, μεταξύ των άλλων, και στην αντιμετώπιση της ανεργίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και κάθε μορφής κοινωνικής παθογένειας.

Στη σύγχρονη κοινωνία εμφανίζεται ένα πλήθος από διαφορετικές επιλογές σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, με νέα επαγγέλματα, νέους κλάδους στην επιστήμη και στην τεχνολογία, νέες τάσεις στην τέχνη, νέες δυνατότητες στη διάθεση του ελεύθερου χρόνου. Ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να λειτουργεί με τρόπο που να ευνοείται η ανάδειξη των ενδιαφερόντων κάθε μαθητή και η ενθάρρυνση των κλίσεων του. Στη διαδικασία αυτή κρίσιμο στοιχείο είναι η κατάλληλη προσαρμογή των Α.Π.Σ., του διδακτικού υλικού και των μεθοδολογικών προσεγγίσεων.

γ) Η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων μάθησης για όλους τους μαθητές

Η παροχή ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων μάθησης αποτελεί βασική αρχή της δημοκρατικής κοινωνίας, ώστε το εκπαιδευτικό σύστημα να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία άμβλυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων. Η ισότητα στην παρεχόμενη σχολική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους τους μαθητές και ιδιαίτερα για αυτούς που ανήκουν σε «μειονότητες», καθώς και για τους μαθητές με αναπηρίες ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ώστε να προστατεύονται από τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανεργία. Η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών στη μάθηση δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται ως σύνολο ομοιόμορφων εκπαιδευτικών παροχών που οδηγούν σε ομοιόμορφες διαδικασίες και συμπεριφορές. Τα άτομα που αντιμετωπίζουν εμπόδια από τη φύση, την κοινωνία, τις εκάστοτε συνθήκες, όπως τα άτομα με αναπηρίες (Άτομα με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες, Α.Μ.Ε.Α.) αλλά και τα άτομα με ιδιαίτερα ταλέντα και ικανότητες θα πρέπει να έχουν ίσες και κατάλληλες, κατά περίπτωση, ευκαιρίες πρόσβασης στη γνώση.

δ) Η ενίσχυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας

Η ελαχιστοποίηση των αποστάσεων και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, με τις νέες δυνατότητες επικοινωνίας και ανταλλαγής πολιτιστικών αγαθών, εντάσσει τα άτομα σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Η χώρα μας, ως πλήρες και ισότιμο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πρέπει να προωθήσει την ανάπτυξη σε όλους τους τομείς μέσα από την αμοιβαία κατανόηση και συνεργασία με τους άλλους ευρωπαϊκούς λαούς. Επιπλέον, όπως συμβαίνει με όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, η σύνθεση της ελληνικής κοινωνίας μεταβάλλεται συνεχώς, εμπλουτιζόμενη με άτομα και φορείς διαφορετικών γλωσσικών και πολιτισμικών παραδόσεων, με αποτέλεσμα την αύξηση της πολιτισμικής ποικιλότητας, κατάστασης που μπορεί να θεωρηθεί υγιής υπό το πρίσμα της αναζωογόνησης των κυρίαρχων παραδόσεων. Η πραγματικότητα αυτή επιβάλλει στον κάθε πολίτη να αποδέχεται και να σέβεται την πολιτισμική ετερότητα των συμπολιτών του, ώστε όλοι να ζουν αρμονικά σε ένα περιβάλλον πολιτισμικής, εθνικής και γλωσσικής πολυμορφίας. Η κατάσταση αυτή απαιτεί την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, δεξιοτήτων επικοινωνίας, συνεργασίας και συμμετοχής όλων στις σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις. Για την ομαλή κοινωνική ένταξη κάθε ατόμου απαιτείται η ανάπτυξη της ικανότητας «επικοινωνίας» με το κοινωνικό του περιβάλλον, τόσο μέσα από τη γνώση της μητρικής του γλώσσας, αλλά και άλλων γλωσσών, όσο και μέσα από την ενημέρωσή του για την ιστορία και την πολιτισμική παράδοση όχι μόνο της δικής του αλλά και των άλλων εθνικών, θρησκευτικών και πολιτισμικών ομάδων. Απαραίτητη είναι, επίσης, η ανάπτυξη της ικανότητας κάθε ατόμου να εργάζεται σε ομάδες και να αξιοποιεί τις γνώσεις και τις δεξιότητές του για την επίτευξη συλλογικών στόχων.

Για την επίτευξη, επομένως, αρμονικής κοινωνικής ένταξης και συμβίωσης, είναι απαραίτητο κάθε άτομο να μάθει να συμβιώνει με τους άλλους, σεβόμενο τον πολιτισμό και τη γλώσσα τους. Ταυτόχρονα, όμως, πρέπει να διατηρεί την εθνική και πολιτισμική του ταυτότητα μέσα από την ανάπτυξη της εθνικής, πολιτιστικής, γλωσσικής και θρησκευτικής αγωγής. Εξάλλου, αποτελεί θέση όλων των χωρών

της Ε.Ε. η προστασία της ιδιαίτερης φυσιολογίας της εθνικής εκπαίδευσης και η αποδοχή των εθνικών ποικιλομορφιών και, συνεπώς, των στοιχείων εκείνων, τα οποία συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας του μαθητή – αυριανού πολίτη.

ε) Η ευαισθητοποίηση για την αναγκαιότητα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και η υιοθέτηση ανάλογων προτύπων συμπεριφοράς

Με δεδομένη την αμφίδρομη σχέση μεταξύ της κοινωνίας και της εκπαίδευσης, οι κοινωνικές ανάγκες προσδιορίζουν κατά βάση το περιεχόμενο της παρεχόμενης σχολικής εκπαίδευσης, ενώ ταυτόχρονα το εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλει στην ανάπτυξη της κοινωνίας. Ειδικότερα, και σχετικά με τη βελτίωση των συνθηκών του περιβάλλοντος και τη διατήρηση της βιωσιμότητας του πλανήτη μας, οι κοινωνικές ανάγκες επιβάλλουν τη διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών που δε θέτουν σε κίνδυνο την εξάντληση των φυσικών πόρων, οι οποίοι προορίζονται για την κάλυψη των αναγκών των επόμενων γενεών.

Η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί αδιαμφισβήτητη πρόταση για την εξασφάλιση της ευημερίας σε ολόκληρο τον πλανήτη, μέσα από την προστασία και τη διατήρηση της ισορροπίας του περιβάλλοντος. Η πρόταση αυτή απαιτεί τον επαναπροσδιορισμό των αναγκών του ατόμου και των κοινωνικών ομάδων, γεγονός που επιβάλλει, με τη σειρά του, επαναπροσδιορισμό του συστήματος αξιών που έχουμε υιοθετήσει μέχρι σήμερα ως άτομα και ως κοινωνίες. Για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός, απαιτείται κατάλληλη παιδεία, την οποία κυρίως το σχολείο μπορεί να εξασφαλίσει για όλους τους μαθητές – αυριανούς πολίτες, ευαισθητοποιώντας τους στο θέμα της σωστής διαχείρισης των φυσικών πόρων, με στόχο την ακύρωση κάθε κερδοσκοπικής προσπάθειας που θέτει σε μακροπρόθεσμο κίνδυνο το φυσικό περιβάλλον το οποίο σαφώς επηρεάζεται από τον παρονομαστή της ανεξέλεγκτης παγκοσμιοποίησης.

στ) Η προετοιμασία για την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας

Οι νέες τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμα εργαλεία για την απόκτηση γνώσης, για την προαγωγή της εξατομικευμένης εκπαίδευσης και για την εξασφάλιση της δια βίου μάθησης. Η εισαγωγή και χρήση τους όμως στην εκπαιδευτική πράξη δεν θα πρέπει να αντιμετωπιστεί υπό το πρίσμα ενός απλού τεχνολογικού εκσυγχρονισμού ως αυτοσκοπού. Θα πρέπει να γίνει με παιδαγωγικές προϋποθέσεις οι οποίες θα εξασφαλίσουν την ανθρωπιστική παιδεία για την κοινωνία που οραματιζόμαστε.

Έτσι ο μαθητής θα προσεγγίσει κριτικά τόσο την «κοινωνία της πληροφορίας» όσο και την «κοινωνία της γνώσης». Για την επιτυχία αυτού του σκοπού, δεν αρκεί μόνο ο εξοπλισμός των σχολείων με την απαραίτητη τεχνολογική υποδομή, αλλά κυρίως η εφαρμογή νέας παιδαγωγικής στρατηγικής και η ανάπτυξη κατάλληλων προγραμμάτων πληροφορικής για την υποστήριξη όλων των γνωστικών αντικειμένων. Τα σύγχρονα εκπαιδευτικά μέσα, προϊόντα των τεχνολογιών πληροφορικής, συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας, εφόσον χρησιμοποιούνται με τον κατάλληλο τρόπο και την ανάλογη συχνότητα. Ο ρόλος και η αξία της χρήσης των σύγχρονων εκπαιδευτικών μέσων βρίσκονται βέβαια σε εκείνα τα χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν από τα παραδοσιακά μέσα. Η ανάδειξη αυτού του ρόλου των σύγχρονων εκπαιδευτικών μέσων επιτυγχάνεται με την προτροπή και καθοδήγηση του εκπαιδευτικού. Επιβάλλεται λοιπόν τα Α.Π.Σ. να προβλέπουν, όπου θεωρείται αναγκαίο και εφικτό, και την εκπόνηση συνοδευτικού εκπαιδευτικού λογισμικού, με σαφείς οδηγίες για την καλύτερη αξιοποίησή του.

ζ) Η φυσική, ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη

Σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, με εμφανή τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής ρευστότητας, η φυσική, ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου και η πορεία του προς την αυτογνωσία απαιτούν ευρεία και διαρκή κοινωνική αλληλεπίδραση. Ο ρόλος του κοινωνικού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση του ατόμου γίνεται πιο κρίσιμος σε περιόδους ραγδαίων μεταβολών. Κατά συνέπεια, οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι στάσεις του ατόμου, οι οποίες σχετίζονται με τη διατήρηση και την ανάπτυξη της φυσικής και ψυχικής του υγείας, πρέπει να αποτελούν βασικό συστατικό στοιχείο της παιδείας κάθε μαθητή, ώστε αργότερα ως ενήλικας, να είναι υπεύθυνος για την ποιότητα τόσο της δικής ζωής όσο και αυτής του κοινωνικού συνόλου στο οποίο εντάσσεται.

η) Η ευαισθητοποίηση σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παγκόσμιας ειρήνης και η διασφάλιση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Το σχολείο πρέπει να αποτελεί χώρο υποδειγματικής εφαρμογής των αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως είναι ο σεβασμός στον άλλο, η διασφάλιση της αξιοπρέπειας του κάθε ατόμου, η ελευθερία από κάθε μορφής διάκριση, η ελευθερία σκέψης κι έκφρασης, η συμμετοχή και η συνεργασία. Η εκπαιδευτική διαδικασία σε όλο της το φάσμα πρέπει να συνιστά εφαρμογή του άρθρου 1 της

Διεθνούς Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού που ορίζει ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και να διασφαλίζεται το «καλύτερο προς το συμφέρον του παιδιού».

3. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.)

Στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. προτείνονται λύσεις στα θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα που αφορούν την επιλογή και οργάνωση της σχολικής γνώσης στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Στη διαδικασία αυτή λαμβάνεται υπόψη η ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, όπως έχει διαμορφωθεί τόσο από άποψη δομών όσο και από άποψη σκοπών και στόχων. Έτσι, στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. διατηρούνται τα διακριτά μαθήματα, αλλά ταυτόχρονα προωθούνται ποικίλοι τρόποι συσχέτισης της γνώσης σε δύο άξονες διαθεματικότητας, τον κατακόρυφο και τον οριζόντιο άξονα, όπως εξάλλου υποδηλώνεται και από τον προσδιορισμό του Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών ως *Διαθεματικού* (= οριζόντιος άξονας) και *Ενιαίου* (= κατακόρυφος άξονας).

Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. στηρίζεται στις βασικές αρχές και τους σκοπούς της αγωγής και της διδασκαλίας, με τα οποία τίθεται το γενικό πλαίσιο και ορίζονται οι κατευθυντήριοι άξονες για τον προσδιορισμό του περιεχομένου σπουδών και της εκπαιδευτικής διαδικασίας της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Τόσο το περιεχόμενο όσο και η διαδικασία επεξεργασίας των διαφόρων εννοιών και πληροφοριών, πρέπει να διασφαλίζει την εσωτερική συνοχή, τη συνέχεια και την ενιαία ανάπτυξη, τις διεπιστημονικές θεωρήσεις και συσχετίσεις καθώς και τις διαθεματικές προεκτάσεις. Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ., για τη διαμόρφωση του οποίου ελήφθησαν υπόψη και οι σχετικές με την εκπαίδευση διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας και των αποφάσεων των συλλογικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι σκοποί του εκπαιδευτικού συστήματος, για τη χώρα μας, ορίζονται από το Σύνταγμα (άρθρο 16, §2) ως εξής: «Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες». Σύμφωνα, εξάλλου, με τον Ν. 1566/85 (άρθρο 1, §1) για τη «Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» ορίζεται ότι «Σκοπός της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να συμβάλλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε, ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά». Ο σκοπός αυτός εξειδικεύεται περαιτέρω με επί μέρους στόχους που αναφέρονται στην εθνική ταυτότητα, τη θρησκευτική συνείδηση, την αγάπη για την ελευθερία και την καλλιέργεια της υπευθυνότητας και της δημιουργικότητας.

Εκτός από τις προαναφερθείσες σχετικές διατάξεις του Συντάγματος, ορισμένες άλλες προβάλλουν συγγενείς προς την σχολική εκπαίδευση αξίες. Συγκεκριμένα, το άρθρο 5^Α του Συντάγματος αναφέρει ότι το δικαίωμα στην πληροφόρηση και το δικαίωμα της συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας προστατεύονται από το κράτος. Επίσης, στα άρθρα 16 και 24 του Συντάγματος γίνεται αναφορά στην ανάγκη προστασίας της τέχνης και των πολιτιστικών αγαθών και στο Ν. 2413/96 τίθεται το πλαίσιο αντιμετώπισης διαπολιτισμικών ζητημάτων της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας η οποία, τις τελευταίες δεκαετίες δέχεται τις επιδράσεις της πολυπολιτισμικότητας. Επιπλέον, με το Ν. 2525/98 ορίζονται οι κατευθυντήριοι άξονες ανάπτυξης του Ενιαίου Πλαισίου και των επιμέρους Προγραμμάτων Σπουδών και με το Ν. 2817/00 προσδιορίζεται το πλαίσιο για την εκπαίδευση ατόμων με αναπηρίες (ΑΜΕΑ). Τέλος, με την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αναδύεται ως αναγκαιότητα η καλλιέργεια της συνείδησης του ευρωπαίου πολίτη, με την ταυτόχρονη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και της πολιτισμικής μας αυτογνωσίας.

Οι γενικοί σκοποί της σχολικής εκπαίδευσης καθώς και οι αναδυόμενες από αυτούς αξίες προωθούνται μέσα από το περιεχόμενο και την επικαιροποίηση της αξιολογής γνώσης, τις στάσεις, τις δεξιότητες και τις δραστηριότητες που αναφέρονται στα Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων. Στο πλαίσιο αυτό, η καλλιέργεια π.χ. της *εθνικής συνείδησης* προϋποθέτει ότι οι μαθητές και αυριανοί πολίτες ενστερνίζονται την αξία της *εθνικής ανεξαρτησίας*, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα το ίδιο δικαίωμα σε όλους τους λαούς, όπως και τις αξίες της *διεθνούς ειρήνης*, της *ασφάλειας* και της *συνεργασίας*. Με την καλλιέργεια επίσης της *θρησκευτικής συνείδησης* οι μαθητές μπορούν να προσεγγίζουν με σεβασμό και χωρίς προκαταλήψεις, στερεότυπα και φανατισμούς, τις θρησκευτικές απαιτήσεις και παραδόσεις τόσο τις δικές τους όσο και των άλλων. Επιπλέον, η ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των μαθητών συμβάλλει στη διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων που αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην αξία της *ανθρώπινης ζωής*, των *δικαιωμάτων του ανθρώπου* αλλά και του *φυσικού περιβάλλοντος* και επιδιώκουν καλύτερη ποιότητα ζωής. Η *ελευθερία*, ως αξία, αφορά τόσο το άτομο όσο και το σύνολο. Με την ιδέα της ελευθερίας συνδέεται η ανάπτυξη της *υπευθυνότητας* του μαθητή ως ατόμου και αυριανού ελεύθερου και ενεργού πολίτη, η οποία, εκτός των άλλων, συμβάλλει στην εύρυθμη λειτουργία του *δημοκρατικού πολιτεύματος* και στην προώθηση της *κοινωνικής δικαιοσύνης*.

Το μοντέλο που κυριαρχεί στο εκπαιδευτικό μας σύστημα βασίζεται κυρίως στην αυτοτελή διδασκαλία των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων. Με αυτόν τον τρόπο όμως δεν είναι δυνατόν να εξασφαλιστεί ταυτόχρονα η απαιτούμενη «εσωτερική συνοχή» και η «ενιαία οριζόντια ανάπτυξη των περιχομένων». Προς τούτο απαιτείται η κατά το δυνατόν οριζόντια διασύνδεση των Α.Π.Σ. των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων. Οριζόντια διασύνδεση στο επίπεδο των Α.Π.Σ. σημαίνει κατάλληλη οργάνωση της διδακτέας ύλης κάθε γνωστικού αντικειμένου, με τρόπο που να εξασφαλίζεται η επεξεργασία θεμάτων από πολλές οπτικές γωνίες, ώστε αυτά να «φωτίζονται πολυπρισματικά» και να αναδεικνύεται η γνώση και η σχέση της με την πραγματικότητα. Γι' αυτό πρέπει να αναζητηθούν, στο μέτρο του εφικτού, μέσα από τα Α.Π.Σ. και τη διδασκαλία, οι προεκτάσεις και οι συσχετίσεις εκείνες που έχουν τα εξεταζόμενα θέματα των αυτοτελών μαθημάτων στο πεδίο των επιστημών, της τέχνης, της τεχνολογίας, αλλά και στη διαμόρφωση στάσεων και αξιών.

Η γενικότερη αυτή προσέγγιση, δηλαδή η *Διαθεματική Προσέγγιση*, είναι ένας όρος γενικότερος του όρου *διεπιστημονικότητα*, και δίνει τη δυνατότητα στον μαθητή να συγκροτήσει ένα ενιαίο σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων, μια ολιστική εν πολλοίς αντίληψη της γνώσης, που του επιτρέπει να διαμορφώνει προσωπική άποψη για θέματα των επιστημών τα οποία σχετίζονται μεταξύ τους, καθώς και με ζητήματα της καθημερινής ζωής. Με τον τρόπο αυτό, ο μαθητής μπορεί να διαμορφώσει το δικό του κοσμοείδωλο, τη δική του κοσμοθεωρία, τη δική του άποψη για τον κόσμο που πρέπει να γνωρίσει, να αγαπήσει και να ζήσει. Η διαθεματική προσέγγιση υποστηρίζεται από μεθόδους ενεργητικής απόκτησης της γνώσης, οι οποίες εφαρμόζονται κατά τη διδασκαλία κάθε γνωστικού αντικειμένου και εξειδικεύονται στις διαθεματικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της διδασκαλίας κάθε θεματικής ενότητας. Η οργάνωση διαθεματικών δραστηριοτήτων διευκολύνεται από τη διάχυση της διαθεματικότητας στο κείμενο των σχολικών βιβλίων (όπου είναι εφικτό) μέσα από θεμελιώδεις έννοιες των διαφόρων επιστημών, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν βασικούς κρίκους οριζόντιας διασύνδεσης των μαθημάτων. Μερικές θεμελιώδεις έννοιες, που μπορεί να ονομαστούν «διαθεματικές» α) είναι κοινές σε πολλά γνωστικά αντικείμενα της ίδιας τάξης, β) εμφανίζονται συχνά σε γνωστικά αντικείμενα διαφόρων τάξεων και γ) συμβάλλουν στην προώθηση στάσεων και αξιών που συνδέονται άμεσα με τους βασικούς σκοπούς της σχολικής εκπαίδευσης. Ο συνδυασμός τέτοιων εννοιών, με την υιοθέτηση κατάλληλων πρακτικών, ενισχύει τη διαθεματική προσέγγιση καθώς «φωτίζει» πολλαπλά το «πολυπρισματικό» σχήμα του κοσμοείδωλου του μαθητή.

Για παράδειγμα, η έννοια του *συστήματος* σχετίζεται και με την ολιστική θεώρηση της πραγματικότητας, η οποία γίνεται αντιληπτή ως σύνολο επιμέρους συστημάτων τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Το ίδιο συμβαίνει και με τα μέρη από τα οποία αποτελείται κάθε σύστημα. Η έννοια του συστήματος μπορεί να περιγραφεί «ως ένα σύνολο πραγμάτων του οποίου τα μέρη βρίσκονται μεταξύ τους σε στενή σχέση αλληλεπίδρασης, αλληλεξάρτησης κ.ά.» Στο πλαίσιο αυτό θεωρείται ότι οι μεταβολές οι οποίες επισυμβαίνουν σε ένα μέρος του συστήματος αφομοιώνονται από το ίδιο το σύστημα μέσω ρυθμιστικών μηχανισμών που αποτρέπουν την κατάρρευσή του. Η έννοια του συστήματος εμφανίζεται τόσο στις θετικές επιστήμες όσο και στις κοινωνικές.

Η αφομοίωση εκ μέρους των μαθητών αυτής της αντίληψης περί συστήματος, εκτός των άλλων, μπορεί να συμβάλει στην προώθηση και εμβάθυνση συγκεκριμένων αξιών της εκπαίδευσης όπως π.χ. της εθνικής ανεξαρτησίας, της ζωής, του περιβάλλοντος, της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης κ.ά. Έτσι, για παράδειγμα, θα γίνει κατανοητό ότι τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την ύπαρξη του έθνους αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και επομένως η εθνική ενότητα, η οποία θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για την εθνική ανεξαρτησία, θα πρέπει να οικοδομείται στη βάση της αρμονικής αλληλεπίδρασης αυτών των στοιχείων, είτε πρόκειται για κοινωνικές ομάδες είτε για θεσμούς είτε για ιδέες. Επίσης, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι το σύστημα «ελληνικό έθνος» λειτουργεί σε διαρκή αλληλεπίδραση με τα «συστήματα των άλλων εθνών» και θα πρέπει να επιδιώκεται ώστε αυτή η αλληλεπίδραση να είναι αμοιβαία επωφελής. Ως μορφές *αλληλεπίδρασης* εννοούνται οι κάθε είδους σχέσεις και ανταλλαγές σε κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο.

Το δημοκρατικό πολίτευμα επίσης μπορεί να θεωρηθεί ως σύστημα το οποίο λειτουργεί σύμφωνα με ορισμένες διαδικασίες, που επενεργούν ως ρυθμιστικοί παράγοντες, με τη συμβολή των οποίων συντίθενται διαφορετικές απόψεις, αποτρέπονται βίαιες συγκρούσεις και, μέσω αυτών, τελικά προωθείται το κοινό συμφέρον. Έτσι, η κατανόηση της έννοιας του συστήματος, σε συνδυασμό με αυτές της μεταβολής και της αλληλεπίδρασης, συμβάλλει θετικά στην κατανόηση της λειτουργίας της δημοκρατίας και προσφέρει τη δυνατότητα καλλιέργειας της υπευθυνότητας των μαθητών, ως αυριανών ενεργών πολιτών.

Στο επίπεδο των φυσικών επιστημών, η συστημική αντίληψη της πραγματικότητας θα βοηθήσει τους μαθητές να αντιληφθούν το φυσικό περιβάλλον ως υπερ-σύστημα που απαρτίζεται από πολλά επιμέρους συστήματα και διαθέτει (αυτο)ρυθμιστικούς μηχανισμούς οι οποίοι τίθενται σε λειτουργία με την εμφάνιση ανισορροπιών. Μεταξύ των ανισορροπιών αυτών περιλαμβάνονται και κάποιες που μπορούν να αποβούν μοιραίες για τον ανθρώπινο πολιτισμό. Ως παράδειγμα τέτοιας ανισορροπίας αναφέρεται η διαφαινόμενη αλλαγή του κλίματος από ανθρωπογενείς παρεμβάσεις (υπερθέρμανση του πλανήτη, καταστροφή του όζοντος, άνοδος της στάθμης των θαλασσών κ.λπ.). Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι η συστημική αντίληψη του φυσικού περιβάλλοντος από τους μαθητές θα αυξήσει την πε-

ριβαλλοντική τους ευαισθησία και θα οξύνει την ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται τις συνέπειες που έχουν οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες στον πλανήτη μας.

Στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης, είναι δυνατή η υιοθέτηση δύο διαφορετικών, αλλά παράλληλων και συμπληρωματικών, μεταξύ τους, στρατηγικών σχεδιασμού των Α.Π.Σ:

α) Συγκρότηση ενιαίων ανεξάρτητων «διαθεματικών» διδακτικών αντικειμένων / μαθημάτων (π.χ. «Μελέτη του Περιβάλλοντος», «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή», «Ερευνώ το Φυσικό Κόσμο» κ.ά. στο Δημοτικό σχολείο). Αυτό επιτυγχάνεται με κατάλληλη οργάνωση της διδακτέας ύλης, που επιλέγεται από διάφορα επιστημονικά πεδία, με τρόπο ώστε, για κάθε θέμα που εξετάζεται, να αναδεικνύονται η σχέση και τα σημεία τομής των δεδομένων από τις διαφορετικές επιστήμες καθώς και η διασύνδεσή τους με την καθημερινή ζωή.

β) Οριζόντια διασύνδεση των Α.Π.Σ. γνωστικών αντικειμένων που διδάσκονται αυτοτελώς σε μια βαθμίδα της σχολικής εκπαίδευσης.

Αυτή επιτυγχάνεται:

i) Με την παράλληλη ή διαδοχική, ανάλογα με την περίπτωση, διδασκαλία εννοιών που προβλέπεται να διδάσκονται στο πλαίσιο περισσότερων του ενός διαφορετικών μαθημάτων, δηλαδή των θεμελιωδών διαθεματικών εννοιών. Οι έννοιες αυτές και οι διαθεματικές προεκτάσεις τους θα πρέπει να διαχέονται (όπου είναι εφικτό) και στο κείμενο των βιβλίων των επί μέρους μαθημάτων, όπως προαναφέρθηκε, ώστε να εξασφαλίζεται, κατά τη διδασκαλία ενός θέματος από τη σκοπιά μιας επιστήμης, η δυνατότητα αξιοποίησης γνώσεων και εμπειριών που έχει ήδη αποκτήσει ο μαθητής από τη διδασκαλία άλλου γνωστικού αντικειμένου. Έτσι επιτυγχάνεται η κατά το δυνατόν ολιστική προσέγγιση της γνώσης και η κατάκτησή της μέσα από κατάλληλες διασυνδέσεις.

ii) Με την πραγματοποίηση, στο πλαίσιο διαφορετικών μαθημάτων, «διαθεματικών» δραστηριοτήτων / εργασιών με διαφορετικά θέματα και περιεχόμενο, που λειτουργούν συμπληρωματικά στην κατανόηση των θεμελιωδών διαθεματικών εννοιών και οδηγούν στη δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου γνώσεων και δεξιοτήτων. Για την υλοποίηση αυτών των εργασιών πρέπει να αφιερώνεται συγκεκριμένος χρόνος, που μπορεί να κυμαίνεται στο 10% περίπου του συνολικού διδακτικού χρόνου κάθε θεματικής ενότητας.

Για την αποτελεσματική εφαρμογή των παραπάνω στρατηγικών, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι σκοποί της σχολικής εκπαίδευσης για κάθε βαθμίδα, η διατήρηση της αυτόνομης διδασκαλίας κάθε διδακτικού αντικειμένου (μαθήματος), και η υπάρχουσα εκπαιδευτική πραγματικότητα, με στόχο τη διαρκή ποιοτική αναβάθμισή της. Πρέπει να επισημανθεί ότι, στον ενιαίο σχεδιασμό του εκπαιδευτικού συστήματος, είναι απαραίτητη η ισότιμη παρουσία του *Νηπιαγωγείου*, δεδομένου ότι αυτό αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του σε κάθε σύγχρονη κοινωνία. Στο επίπεδο του *Νηπιαγωγείου*, το οποίο αποτελεί σημαντικό χώρο κοινωνικοποίησης του μαθητή, συνδυάζεται το παιχνίδι με ευκαιρίες μάθησης. Παράλληλα το *Νηπιαγωγείο* δίνει τη δυνατότητα έγκαιρου εντοπισμού και αντιμετώπισης πιθανών ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών του μαθητή.

Στην *Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση* θα σφραγισθεί η σχέση του παιδιού με τον εκπαιδευτικό θεσμό, με τη γνώση και την παιδεία, με την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Στην εκπαιδευτική αυτή βαθμίδα όπου ο μαθητής ειδικά των μικρών τάξεων αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του περισσότερο με τις αισθήσεις του και με βάση τη συγκεκριμένη σκέψη, κυρίαρχος στόχος είναι η οικοδόμηση βασικών εννοιών και αρχών καθώς και η ανάπτυξη θετικών στάσεων απέναντι στη διά βίου μάθηση, τη συνεργασία και την υπευθυνότητα. Η επιδίωξη αυτή πρέπει να σχετίζεται με τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών, τις γνωστικές δομές και το νοητικό τους επίπεδο.

Για τη *Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο)* -που ο μαθητής βρίσκεται σε ηλικία κατά την οποία αναπτύσσεται η αφαιρετική σκέψη- θεωρείται αναγκαία η μελέτη αυτοτελών γνωστικών αντικειμένων, η οποία διευκολύνεται από τη σπειροειδή ανάπτυξη της διδακτέας ύλης. Παράλληλα με την αυτοτελή διδασκαλία των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων, κρίνεται σκόπιμο να διασφαλιστεί και η οριζόντια διασύνδεση των Α.Π.Σ., όπως αυτή έχει περιγραφεί προηγουμένως.

Ιδιαίτερα για τους μαθητές με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.), απαιτείται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση Εξατομικευμένων Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (Ε.Ε.Π.) προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες και τα ενδιαφέροντά τους καθώς επίσης και εξειδικευμένη βοήθεια για την παρακολούθηση του σχολικού προγράμματος, ανάλογα με το εμπόδιο που αντιμετωπίζουν (π.χ. η τύφλωση απαιτεί προετοιμασία στην κινητικότητα και τον προσανατολισμό, η κώφωση απαιτεί ανάπτυξη της φυσικής προς το παιδί γλώσσας – της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (Ε.Ν.Γ.), η νοητική καθυστέρηση απαιτεί προετοιμασία ως προς την κοινωνική προσαρμογή, κ.ο.κ.).

Σε ό,τι αφορά τον προσδιορισμό του περιεχομένου σπουδών για κάθε βαθμίδα, εκτός των άλλων, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε να διασφαλίζεται η εσωτερική συνοχή και η προοδευτική ανάπτυξη των διαφόρων εννοιών. Η διδασκαλία των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων θα πρέπει να οργανώ-

νεται έτσι ώστε να εξυπηρετεί την επίτευξη στόχων που αφορούν την ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων / ικανοτήτων. Ορισμένες δεξιότητες εμφανίζουν ιδιαίτερη συνάφεια με κάποια «ομοειδή» γνωστικά αντικείμενα, ενώ άλλες διαχέονται σε περισσότερα γνωστικά αντικείμενα και γι' αυτό θεωρούνται απαραίτητες για την αποτελεσματική μάθηση. Στη συνέχεια αναφέρονται δεξιότητες που μπορούν να χαρακτηριστούν ως διαθεματικές ή οριζόντιες και γι' αυτό κρίνεται απαραίτητο τα Α.Π.Σ. όλων των γνωστικών αντικείμενων να περιλαμβάνουν συγκεκριμένους τρόπους προώθησής τους. Σπουδαιότερες από αυτές είναι:

- α) η δεξιότητα της επικοινωνίας (ομιλία, ακρόαση, ανάγνωση, γραφή, επιχειρηματολογία, διάλογος κτλ.),
- β) η δεξιότητα της αποτελεσματικής χρήσης των αριθμών και των μαθηματικών εννοιών στην καθημερινή ζωή,
- γ) η δεξιότητα / ικανότητα χρήσης ποικίλων πηγών και εργαλείων πληροφόρησης και επικοινωνίας με στόχο αφενός την εξεύρεση, ανάλυση, αξιολόγηση και παρουσίαση πληροφοριών και αφετέρου την προστασία από την «πληροφοριακή ρύπανση»,
- δ) η δεξιότητα συνεργασίας με άλλα άτομα σε ομαδικές εργασίες,
- ε) η ικανότητα κριτικής επεξεργασίας πληροφοριών, αξιών και παραδοχών,
- στ) η ικανότητα της επίλυσης προβλημάτων μέσα από την καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων και στρατηγικών σχεδιασμού, ελέγχου, ανατροφοδότησης και διορθωτικής παρέμβασης,
- ζ) η ικανότητα ορθολογικών επιλογών, σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο,
- η) η ικανότητα διαχείρισης πόρων (φυσικών, οικονομικών, κοινωνικών κ.ά.),
- θ) η ικανότητα της δημιουργικής επινόησης,
- ι) η ικανότητα «ευαίσθητης αντίληψης της τέχνης» και η δημιουργία τέχνης και
- ια) η αξιοποίηση γνώσεων και η υιοθέτηση αξιών κατάλληλων για τη διαμόρφωση προσωπικής άποψης στη λήψη αποφάσεων.

Είναι αυτονόητο ότι ο σχεδιασμός για την εκπαίδευση οφείλει να είναι ενιαίος για όλες τις ομάδες των μαθητών. Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία (Ν. 2817/2000), ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να λαμβάνεται για την ενσωμάτωση των μαθητών με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.) στα κοινά σχολεία αλλά και της Ειδικής Αγωγής ως αναπόσπαστο κομμάτι της γενικής εκπαίδευσης. Ειδικότερα, προβλέπεται ότι η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.) παρέχεται κατά προτεραιότητα: στη συνήθη σχολική τάξη, με παράλληλη στήριξη από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής, σε ειδικά οργανωμένα και κατάλληλα στελεχωμένα τμήματα ένταξης, τα οποία λειτουργούν μέσα στα σχολεία της γενικής και τεχνικής εκπαίδευσης, σε αυτοτελή σχολεία ειδικής αγωγής, σε σχολεία ή τμήματα που λειτουργούν είτε ως αυτοτελή είτε ως παραρτήματα άλλων σχολείων σε νοσοκομεία, κέντρα αποκατάστασης, ιδρύματα, στο σπίτι κ.λπ.

Οι βασικές αρχές της Ειδικής Αγωγής υπαγορεύουν την παροχή εκπαίδευσης σε εκείνο το σχολικό πλαίσιο που είναι προσφορότερο και αποτελεσματικότερο για τον μαθητή. Σ' αυτό ιδιαίτερη σημασία έχει η αξιολόγηση κάθε μαθητή και η συνεργασία σχολείου και Κέντρων Διάγνωσης Αξιολόγησης και Υποστήριξης (ΚΔΑΥ). Τα ΚΔΑΥ είναι νέος θεσμός του ΥΠ.Ε.Π.Θ. που ιδρύθηκε με το Ν. 2817/2000 και σκοπό έχουν την ανίχνευση, διάγνωση και υποστήριξη των μαθητών με αναπηρίες (ΑΜΕΑ). Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα ώστε να εξαλείφονται οι παράγοντες που αποκλείουν ένα μαθητή από το σχολείο της γειτονιάς του, όπως για παράδειγμα εμπόδια πρόσβασης στο σχολικό χώρο για παιδιά με κινητικά προβλήματα ή προβλήματα όρασης, εμπόδια στην εφαρμογή εξατομικευμένων υποστηρικτικών υπηρεσιών λόγω ανελαστικότητας του Ωρολογίου Προγράμματος, εμπόδια στην πρόσβαση στη διδακτέα ύλη που ορίζεται από τα Προγράμματα Σπουδών, λόγω ελλιπούς διδακτικού υλικού ή άλλων μέσων (π.χ. η μη αξιοποίηση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας ή έλλειψη βιβλίων και εποπτικών μέσων για τυφλούς).

Ουσιαστικό μέσο για την ειδική αγωγή είναι η πρόβλεψη για την ανάπτυξη της σχολικής μονάδας σε μια κοινότητα συλλογικά υπεύθυνη για την ανάπτυξη κάθε μαθητή ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες του. Η ενσωμάτωση των ΑΜΕΑ θα πρέπει να αποτελεί μέριμνα όλης της σχολικής κοινότητας και του συνόλου των εκπαιδευτικών και γονέων και όχι μέριμνα ενός μόνο εκπαιδευτικού. Ο προσδιορισμός «Ενιαίος» στο Δ.Ε.Π.Π.Σ., για την Ειδική Αγωγή, σημαίνει ότι σε όλες τις φάσεις σχεδιασμού των Προγραμμάτων, από τη φιλοσοφία και το σκοπό διδασκαλίας τους ως τη μέθοδο αξιολόγησης, θα λαμβάνεται υπόψη η κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών με αναπηρίες (ΑΜΕΑ).

Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης παρέχει στους μαθητές με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.) τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη διδασκαλία με τέτοιο τρόπο, ώστε να προσεγγίζουν το κάθε γνωστικό αντικείμενο από την πλευρά που εξυπηρετεί την κάλυψη των καθημερινών, πραγματικών αναγκών τους. Η ενασχόληση με εναλλακτικές δραστηριότητες επιτρέπει στους μαθητές αυτούς να μαθαίνουν μέσω των δυνατοτήτων τους και να μην αποκλείονται από τη μάθηση, λόγω της αδυναμίας τους να επιδοθούν σε δραστηριότητες ενός συγκεκριμένου τύπου.

Τα Ωρολόγια Προγράμματα που συντάσσονται με βάση τα Α.Π.Σ. των γνωστικών αντικειμένων θα πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα επαρκούς διδασκαλίας όλων των γνωστικών αντικειμένων που συμβάλλουν στην επίτευξη των νομοθετημένων σκοπών της σχολικής εκπαίδευσης. Είναι αυτονόητο ότι κατά τη διαμόρφωσή τους θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η αντιληπτική ικανότητα των μαθητών, η ηλικία τους, ο βαθμός δυσκολίας των διδασκόμενων αντικειμένων, καθώς και οι ιδιαίτερες συνθήκες τόσο του σχολείου όσο και της χώρας μας.

Ειδικότερα για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση, στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα προβλέπεται η καθιέρωση μιας «*Ευέλικτης Ζώνης*», διάρκειας τουλάχιστον δύο διδακτικών ωρών εβδομαδιαίως (και οπωσδήποτε μεγαλύτερης διάρκειας στις μικρότερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου) στο πλαίσιο της οποίας θα πραγματοποιούνται διαθεματικές δραστηριότητες και σχέδια εργασίας. Οι εργασίες αυτές στοχεύουν στην ποιοτική αναβάθμιση του προσφερόμενου εκπαιδευτικού έργου, προάγουν τη συλλογική προσπάθεια και την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, δραστηριοποιούν τους μαθητές και, παράλληλα, επιτρέπουν στον εκπαιδευτικό να ενεργεί πρωτοβουλιικά και με ευελιξία, για να εκσυγχρονίζει και να επικαιροποιεί το περιεχόμενο και τη μεθοδολογία της διδασκαλίας του. *Η Ευέλικτη Ζώνη μπορεί να λειτουργήσει και ως «φίλτρο» από το οποίο θα περνούν τα διάφορα καινοτόμα εκπαιδευτικά πιλοτικά προγράμματα για να αποκτούν, ανάλογα με την επιτυχία της πιλοτικής εφαρμογής τους, συστατικό στοιχείο της Ευέλικτης Ζώνης.*

Όσον αφορά την Ευέλικτη Ζώνη στο Νηπιαγωγείο, θα πρέπει να εναλλάσσονται δημιουργικά ελεύθερες και οργανωμένες δραστηριότητες των νηπίων και να αναπτύσσονται σχέδια εργασίας σύνομης διάρκειας με διαθεματικό περιεχόμενο κατά τη διάρκεια του ημερήσιου προγράμματος.

Κατά την υλοποίηση της Ευέλικτης Ζώνης και αναφορικά με τους μαθητές με αναπηρίες (ΑΜΕΑ), είναι ανάγκη να παρέχεται η δυνατότητα σχεδιασμού ενός ευέλικτου Ωρολογίου Προγράμματος, ανάλογα με τις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες τους (π.χ. για ένα μαθητή με κινητικά προβλήματα να προβλέπεται πρόγραμμα ψυχοκινητικής στην ώρα της Γυμναστικής και για ένα μαθητή με προβλήματα όρασης να προβλέπεται φροντιστηριακό μάθημα στην ώρα της αισθητικής αγωγής). Το σχολείο σ' αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να φροντίζει ιδιαίτερα για τη συνεργασία των εκπαιδευτικών με την οικογένεια του μαθητή, στην εφαρμογή εξατομικευμένων προγραμμάτων.

4. ΔΟΜΗ ΤΩΝ Δ.Ε.Π.Π.Σ. ΚΑΙ ΤΩΝ Α.Π.Σ. ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

Το γενικό μέρος του Δ.Ε.Π.Π.Σ. θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το βασικό πλαίσιο αναφοράς για τη σύνταξη των επί μέρους Δ.Ε.Π.Π.Σ. των διάφορων γνωστικών αντικειμένων και των συνακόλουθων Α.Π.Σ. Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. κάθε γνωστικού αντικειμένου χαρακτηρίζεται από την απαιτούμενη ευελιξία ώστε να υπάρχει ευχέρεια προσαρμογής του περιεχομένου του, όποτε αυτό κρίνεται απαραίτητο. Η ευελιξία αυτή δεν αναιρεί, αλλά, αντίθετα, ενισχύει την ανάγκη υιοθέτησης κριτηρίων επιλογής των γνωστικών στοιχείων που θα πρέπει να αφομοιώνει ο μαθητής από κάθε διδακτικό αντικείμενο και σε κάθε τάξη.

Ός προς τη δομή του, το Δ.Ε.Π.Π.Σ. κάθε επιμέρους διδακτικού αντικειμένου περιλαμβάνει:

- α. τους γενικούς σκοπούς της διδασκαλίας του γνωστικού αντικειμένου,
- β. τους άξονες του γνωστικού περιεχομένου,
- γ. τους γενικούς γνωστικούς στόχους καθώς και τις αξίες, στάσεις και δεξιότητες που καλλιεργούνται με τη διδασκαλία του συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου και
- δ. ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης, οι οποίες διαχέονται στο κείμενο των σχολικών βιβλίων και αποτελούν τη βάση για το σχεδιασμό διαθεματικών δραστηριοτήτων στα αντίστοιχα Α.Π.Σ.

Όσον αφορά τα επιμέρους Α.Π.Σ. στα οποία δίνονται συγκεκριμένες κατευθύνσεις για διαθεματικές προσεγγίσεις, έχουν την ακόλουθη δομή:

α) Ειδικοί σκοποί

Οι ειδικοί σκοποί εκφράζουν γενικά τα επιδιωκόμενα από την εκπαιδευτική διαδικασία αποτελέσματα, κατά βαθμίδα σχολικής εκπαίδευσης και αναφέρονται στις γνώσεις, στάσεις και αξίες τις οποίες οι μαθητές πρέπει να κατέχουν για να ικανοποιούν τις προσωπικές αλλά και τις κοινωνικές ανάγκες τους. Αυτό σημαίνει ότι οι σκοποί προβάλλονται στη διάσταση ολοκλήρωσης του ατόμου με την ανάπτυξη κριτικού, αναλυτικού, συνθετικού και δημιουργικού πνεύματος και διάθεσης για ενεργοποίηση και δημιουργία τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Οι ειδικοί σκοποί κάθε γνωστικού αντικειμένου θα πρέπει να είναι σύμφωνοι με τους γενικότερους σκοπούς του εκπαιδευτικού συστήματος, τους οποίους πρέπει να αναδεικνύουν. Για τον προσδιορισμό τους θα πρέπει, αρχικά, να λαμβάνεται υπόψη η ηλικία των μαθητών και η αντιληπτική τους ικανότητα. Η ηλικία είναι ένας παράγοντας που παίζει καθοριστικό ρόλο, γιατί σχετίζεται με τη νοητική

ανάπτυξη του μαθητή, το γνωστικό υπόβαθρο που διαθέτει, τις δεξιότητες, τις προσδοκίες του και το κοινωνικό του περιβάλλον.

β) Στόχοι

Οι στόχοι αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές για το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση των περιεχομένων των διδακτικών αντικειμένων αλλά και των διαδικασιών ελέγχου της επίτευξης των εκπαιδευτικών σκοπών. Οι στόχοι πρέπει να είναι διατυπωμένοι με σαφήνεια, ώστε να μην αφήνουν περιθώρια για παρερμηνείες ή λανθασμένες προσεγγίσεις.

Οι στόχοι αυτοί, για λόγους μεθοδολογικούς, επιμερίζονται σε τρεις ομάδες, παρά το γεγονός ότι συχνά είναι δύσκολη η οριοθέτηση του πεδίου κάθε μιας. Με βάση αυτή τη διευκρίνιση, οι στόχοι χωρίζονται σε i) γνωστικούς, ii) συναισθηματικούς και iii) ψυχοκινητικούς.

i) Οι γνωστικοί στόχοι αναφέρονται στην απόκτηση των απαραίτητων βασικών γνώσεων και στην καλλιέργεια νοητικών ικανοτήτων, που είναι αναγκαίες για την επεξεργασία των πληροφοριακών δεδομένων. Αναλυτικότερα, οι ικανότητες αυτές αναφέρονται στην αναζήτηση και την αναγνώριση δεδομένων, την ταξινόμησή τους, τη διατύπωση υποθέσεων, την ανάλυση, την ερμηνεία, την εξαγωγή συμπερασμάτων κ.λπ. Η ακριβής οριοθέτηση των γνωστικών στόχων για κάθε διδακτικό αντικείμενο μας επιτρέπει να προσδιορίσουμε τι ακριβώς πρέπει να διδαχθεί και το πώς θα γίνει στη συνέχεια η αξιολόγηση του βαθμού επίτευξης των στόχων αυτών.

ii) Οι συναισθηματικοί στόχοι αναφέρονται στην ανάπτυξη του συναισθηματικού κόσμου του μαθητή, καθώς και στην καλλιέργεια του ενδιαφέροντός του για την επιστημονική γνώση. Οι συναισθηματικοί στόχοι σχετίζονται επίσης με την υιοθέτηση αξιών, στάσεων και συμπεριφορών (π.χ. ετοιμότητα, αποφασιστικότητα, ενδιαφέρον κ.λπ.). Οι αξίες αυτές παίζουν καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός ποιοτικού τρόπου ζωής σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, εφόσον καθορίζουν, σε μεγάλο βαθμό, τη σχέση του ατόμου με τον εαυτό του και με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

iii) Οι ψυχοκινητικοί στόχοι αναφέρονται κυρίως στην ανάπτυξη δεξιοτήτων του μαθητή, όπως το να κάνει μετρήσεις, να εκτελεί πειράματα με βάση συγκεκριμένες οδηγίες, να χρησιμοποιεί όργανα, να κατασκευάζει και να χειρίζεται συσκευές, να σχεδιάζει χάρτες που περιέχουν συγκεκριμένα στοιχεία / γεγονότα, να εφαρμόζει μηχανικά δεξιότητες που απέκτησε, να τροποποιεί τις κινήσεις του όταν το απαιτούν συγκεκριμένες καταστάσεις, να εκτελεί αποτελεσματικά και με ευχέρεια νέες δραστηριότητες κ.λπ. Όλα αυτά θα τον βοηθήσουν όχι μόνο στα μαθητικά του χρόνια, αλλά και στη μετέπειτα ζωή του.

Ανεξάρτητα από την παραπάνω ταξινόμηση, οι στόχοι θα μπορούσαν επίσης να ομαδοποιηθούν με βάση τρεις άξονες, κοινούς για όλες τις βαθμίδες σχολικής εκπαίδευσης. Οι άξονες αυτοί είναι:

i) γνώση και μεθοδολογία,

ii) συνεργασία και επικοινωνία και

iii) σχέση της επιστήμης ή της τέχνης με την καθημερινή ζωή.

Ο πρώτος άξονας αφορά τη γνώση, τις νοητικές δεξιότητες, τις δεξιότητες χειρισμού καθώς και τις δεξιότητες σχετικά με τις μεθόδους που προσιδιάζουν στην προσέγγιση διαφορετικών επιστημονικών ή άλλων πεδίων, που πρέπει να έχει αποκτήσει ο μαθητής ολοκληρώνοντας τις σπουδές του στην κάθε βαθμίδα.

Ο δεύτερος άξονας αφορά τις κοινωνικές δεξιότητες που πρέπει να αναπτύξει ο μαθητής στο πλαίσιο ομαδικών εργασιών, καθώς και τις ικανότητες και τις δεξιότητες επικοινωνίας, παρουσίασης σκέψεων, απόψεων, πληροφοριών κ.λπ.

Ο τρίτος άξονας αφορά την ανάπτυξη ευαισθησίας, προβληματισμού και ικανότητας κριτικής αντιμετώπισης των επιπτώσεων (θετικών και αρνητικών) των εφαρμογών της επιστήμης και της τέχνης στους διάφορους τομείς της ανθρωπίνης δραστηριότητας.

Σε ό,τι αφορά τα άτομα με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.) ως προς την ομαλή ενσωμάτωσή τους στα κοινά σχολεία, θα πρέπει να δίνεται στον εκπαιδευτικό η δυνατότητα να διαμορφώνει το πρόγραμμα με βάση τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών του και να εξατομικεύει τους διδακτικούς στόχους. Θα πρέπει, δηλαδή το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και, στη συνέχεια, τα Α.Π.Σ. να έχουν τη δομή εκείνη, που θα επιτρέπει να αποτελούν έναν καλό οδηγό του εκπαιδευτικού στη διαμόρφωση εξατομικευμένων προγραμμάτων και στον καθορισμό ανάλογων διδακτικών στόχων, κατάσταση που αποτελεί τάση σύγχρονης παιδαγωγικής, απολύτως συμβατή με τις ανάγκες της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.).

γ) Θεματικές ενότητες

Το περιεχόμενο κάθε διδακτικού αντικειμένου δεν μπορεί να ταυτίζεται με το περιεχόμενο της αντίστοιχης επιστήμης αλλά να προκύπτει από αυτή μέσα από κατάλληλους μετασχηματισμούς και αναπλαισιώσεις. Για την επιλογή της διδασκόμενης ύλης που περιέχεται στα Α.Π.Σ. των επιμέρους μαθημάτων λαμβάνονται υπόψη τα ακόλουθα κριτήρια:

- i) Εξασφαλίζεται η συμπληρωματικότητα με τα Α.Π.Σ. των άλλων μαθημάτων ώστε να αποφεύγονται περιπτώσεις επικαλύψεως.
- ii) Δεν δίνεται έμφαση σε εξειδικευμένες και λεπτομερειακές γνώσεις, αλλά να προβάλλεται το ουσιώδες, το σημαντικό και το παιδαγωγικά γόνιμο, ώστε να αποφεύγεται η μεγάλη ποσότητα ύλης. Η ύλη είναι τόση, όση μπορεί να αφομοιώσει ο μαθητής στο διατιθέμενο διδακτικό χρόνο.
- iii) Υπάρχει ευελιξία, ώστε να διευκολύνεται η προσαρμογή στις ραγδαίες επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις αλλά και στις διαφοροποιημένες ικανότητες των μαθητών.
- iv) Εξασφαλίζεται συνέχεια και σύνδεση με όσα έχουν προηγηθεί αλλά και με όσα ακολουθούν.
- v) Συσχετίζονται και συνδέονται τα θέματα που αναπτύσσονται με άλλα γνωστικά αντικείμενα.
- vi) Δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών, συλλογικής προσπάθειας, και απόκτησης γενικής παιδείας.

Η ύλη διατάσσεται σε ενότητες κατά τάξη, είτε κλιμακωτά είτε σε επάλληλους κύκλους, με ενιαία θεώρηση. Η σπειροειδής διάταξη της ύλης από τάξη σε τάξη και από βαθμίδα σε βαθμίδα περιγράφεται με σαφήνεια, ώστε να αποφεύγονται οι επικαλύψεις και οι περιπτώσεις επαναλήψεως. Επιπλέον, για τον προσδιορισμό του περιεχομένου κάθε γνωστικού αντικείμενου λαμβάνεται υπόψη και το περιεχόμενο των άλλων γνωστικών αντικειμένων, ώστε να δίνονται δυνατότητες διαθεματικών προσεγγίσεων.

δ) Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι ενδεικτικές δραστηριότητες ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες:

- i) Δραστηριότητες με χαρακτήρα θεματικό, οι οποίες διευκολύνουν την προώθηση των στόχων του συγκεκριμένου διδακτικού αντικείμενου, με την κατανόηση και επεξεργασία βασικών εννοιών της αντίστοιχης επιστήμης και την απόκτηση σχετικών δεξιοτήτων.
- ii) Δραστηριότητες με χαρακτήρα διαθεματικό, οι οποίες βασίζονται στην επεξεργασία διαθεματικών εννοιών, όπως αυτές προσδιορίζονται στα αντίστοιχα Δ.Ε.Π.Π.Σ., οι οποίες, επιπλέον, διευκολύνουν τη διαθεματική προσέγγιση με τη συσχέτιση γνώσεων από διαφορετικά διδακτικά αντικείμενα αλλά και με εμπειρίες από την καθημερινή ζωή.

ε) Πρόσθετα διαθεματικά σχέδια εργασίας

Τα διαθεματικά σχέδια εργασίας αφορούν ευρύτερες θεματικές ενότητες και είναι ενδεικτικά. Επίσης, μπορεί να συμπληρώνουν εναλλακτικά τις αναφερόμενες στο Α.Π.Σ. «ενδεικτικές διαθεματικές δραστηριότητες», για τις οποίες διατίθεται περίπου το 10% του διδακτικού χρόνου. Στα προγράμματα προτείνεται επιγραμματικά ένας τρόπος ανάπτυξης των σχεδίων εργασίας, επισημαίνονται οι διαθεματικές έννοιες οι οποίες μπορεί να προσεγγιστούν, καθώς και τα επιμέρους μαθήματα στα οποία είναι δυνατόν να γίνουν προεκτάσεις.

στ) Ώρες διδασκαλίας

Στα Α.Π.Σ. προβλέπεται ο χρόνος που πρέπει να αφιερωθεί για τη διδασκαλία κάθε συγκεκριμένης θεματικής ενότητας, ανάλογα με τον όγκο των γνωστικών στοιχείων, τη βαρύτητα των θεμάτων και το βαθμό δυσκολίας στην κατανόησή τους. Η κατανομή του χρόνου είναι σύμμετρη προς τις διατιθέμενες από το Ωρολόγιο Πρόγραμμα ώρες διδασκαλίας και αποτελεί πρόσθετο βοηθητικό στοιχείο τόσο για τον εκπαιδευτικό στον ετήσιο προγραμματισμό και την οργάνωση της διδασκαλίας όσο και για τους συγγραφείς των αντίστοιχων σχολικών βιβλίων στον τρόπο οργάνωσης των περιεχομένων τους.

ζ) Διδακτική μεθοδολογία

Παραδοχές διδακτικής μεθοδολογίας

Η διδακτική μεθοδολογία θα πρέπει να συμβάλλει ουσιαστικά στην επίτευξη των διδακτικών στόχων που τίθενται για κάθε γνωστικό αντικείμενο με μέσα και διαδικασίες που προάγουν, ταυτόχρονα, και τις απώτερες επιδιώξεις της σχολικής εκπαίδευσης. Για να είναι, όμως, οι μεθοδολογικές επιλογές παιδαγωγικά αποδεκτές και διδακτικά αποτελεσματικές, πρέπει να διέπονται από σαφείς αρχές και παραδοχές, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι παρακάτω:

- i) Η μάθηση αποτελεί νοητική διεργασία εξαιρετικής πολυπλοκότητας ενώ τα αποτελέσματά της εκφράζονται ως γνωστικά στοιχεία, δεξιότητες, στάσεις, αξίες και συμπεριφορές.
- ii) Η προσωπικότητα ενός ατόμου δομείται εν πολλοίς από γνωστικά στοιχεία, από εμπειρίες, βιώματα και αξίες που συνθέτουν μια ενιαία ολότητα. Έτσι κατά τη διαδικασία της μάθησης επηρεάζεται η προσωπικότητά του μαθητή με την αφομοίωση της νέας γνώσης. Η ολοκλήρωση της γνώσης δεν είναι δυνατή αν δεν συμβάλλει και η πρότερη γνώση. Για να γίνει λοιπόν η μετάβαση από ένα γνωστικό επίπεδο σε άλλο υψηλότερο, πρέπει να δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές, με τη βοήθεια κατάλληλων ερεθισμάτων, να θέτουν υπό κρίση ή αμφισβήτηση αυτά που έχουν μάθει, να κατανοούν ή και να προβλέπουν ακόμη, όσα πρόκειται να ακολουθήσουν κατά τη διάρκεια μιας διδασκαλίας. Θα πρέπει ακόμη κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού, της ανάπτυξης, της διεξαγωγής και της

αξιολόγησης της διδασκαλίας να μην επικεντρώνεται η προσοχή σε ένα μόνο τύπο μαθησιακής ικανότητας (π.χ. μόνο οι πληροφορίες ή μόνο οι στάσεις ή μόνο οι δεξιότητες), αλλά σ' ένα συνδυασμό όλων των τύπων, κατάσταση που βοηθά στην ολόπλευρη ανάπτυξη του μαθητή.

iii) Η μάθηση συντελείται μέσα σ' ένα συγκεκριμένο κοινωνικό - πολιτισμικό πλαίσιο με μια διαδικασία διαρκούς αλληλεπίδρασης.

iv) Η διδασκαλία θα πρέπει να οδηγεί στη διεύρυνση των γνωστικών δομών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω δύο λειτουργιών, της αφομοίωσης και της συμμόρφωσης. Η πρώτη λειτουργία αφορά τη συσχέτιση της νέας γνώσης με τα προϋπάρχοντα γνωστικά σχήματα, στάδιο κατά το οποίο προκαλείται πρόσκαιρη «ανατροπή» της γνωστικής ισορροπίας. Με τη δεύτερη λειτουργία το άτομο ενσωματώνει τη νέα γνώση, αφού τροποποιηθούν τα υπάρχοντα γνωστικά σχήματα.

v) Η μάθηση μέσω της ανακάλυψης είναι μια συντονισμένη επεξεργασία πληροφοριών που συμβάλλει στην οργάνωση λογικών σχημάτων και προτάσεων και καλλιεργεί την ικανότητα του ατόμου να αναζητά και να επινοεί λύσεις σε προβλήματα, να ανακαλύπτει ιδιότητες, να αξιολογεί συμπεριφορές και να διακρίνει σχέσεις.

vi) Ο μαθητής δεν πρέπει απλά να συσσωρεύει πληροφορίες και γνώσεις. Θα πρέπει αυτές να συνοδεύονται από την απόκτηση νοητικών δεξιοτήτων που θα του εξασφαλίζουν τη δυνατότητα για αντιμετώπιση προβλημάτων και τη διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών θετικών απέναντι σε θέματα που αφορούν τον εαυτό του αλλά και το κοινωνικό του περιβάλλον.

vii) Η διδασκαλία θα πρέπει να είναι μια διαδικασία ευχάριστη για το μαθητή και γι' αυτό πρέπει να γίνεται σ' ένα πλαίσιο αποδοχής, ενθάρρυνσης, πειραματισμού και συμπιλώσης με το ενδεχόμενο του λάθους.

viii) Η μάθηση και η ανάπτυξη εξαρτώνται και από κοινωνικές παραμέτρους και συντελούνται καλύτερα μέσα από ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες.

Η διαθεματική και ολιστική προσέγγιση της γνώσης είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη της ικανότητας του μαθητή για μια πιο αποτελεσματική εξέταση θεμάτων και προβλημάτων της καθημερινής ζωής. Με την εφαρμογή διαθεματικών προσεγγίσεων περιορίζεται ο γνωσιοκεντρικός προσανατολισμός της διδασκαλίας και αξιοποιείται στο μέγιστο δυνατό βαθμό ο σχολικός χρόνος. Στο πλαίσιο αυτό ο εκπαιδευτικός είναι μεσολαβητής στην αυτόνομη μάθηση, την οποία οι μαθητές αποκτούν μέσα από την ενεργό συμμετοχή τους σε σχετικές δραστηριότητες. Στα Δ.Ε.Π.Π.Σ. δίνεται έμφαση στην ενεργητική μεθοδολογία και ορίζονται γενικώς οι προδιαγραφές για τη δημιουργία του απαραίτητου υποστηρικτικού διδακτικού υλικού, στο οποίο πρέπει να διασφαλίζεται και η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.).

Προτεινόμενες μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις αναφέρονται στις διδακτικές ενέργειες και προσδιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο είναι σκόπιμο να διδαχθεί ένα γνωστικό αντικείμενο, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι που έχουν τεθεί, με απώτερο σκοπό την κατά το δυνατόν ολόπλευρη ανάπτυξη του μαθητή. Προτεινόμενες στρατηγικές διδασκαλίας που μπορεί να χρησιμοποιηθούν, κατά περίπτωση ή σε συνδυασμό μεταξύ τους, είναι οι ακόλουθες:

i) *Διερεύνηση και ανακάλυψη (ενεργητική προσέγγιση της γνώσης)*: Έχει ως στόχο να βοηθήσει τους μαθητές να σκέπτονται, να χειρίζονται πολύπλοκες έννοιες, να ερευνούν και να φθάνουν οι ίδιοι στη γνώση, ουσιαστικοποιώντας αυτό στο οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί, δηλαδή τελικά να μαθαίνουν το "πώς να μαθαίνουν". Απαιτεί δηλαδή κυρίως τη δραστηριοποίηση του μαθητή. Σητρίζεται στην αρχή ότι η αφομοίωση των παραπάνω διαδικασιών βοηθά στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης. Για να είναι βέβαια αποδοτική η διδασκαλία απαιτεί πρακτικές που δημιουργούν κατάλληλες συνθήκες ώστε να γίνει δυνατή η «ανακάλυψη». Οι πρακτικές αυτές συνιστούν διαδικασίες παρατήρησης, σύγκρισης, μετρήσεων, ταξινόμησης, διερεύνησης, προβλέψεων, εύρεσης χρονικών σχέσεων, σύγκρισης γεγονότων, επίλυσης προβλημάτων, διατύπωσης επαγωγικών ή παραγωγικών συλλογισμών, καταιγισμού ιδεών, κ.λπ. Ειδικά για τις Φυσικές Επιστήμες το πείραμα αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της μεθοδολογίας τους.

ii) *Επισκέψεις στο περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές)*: Η επαφή με το περιβάλλον, όπου είναι απαραίτητο και δυνατό, διασφαλίζει άμεση πληροφόρηση που μπορεί να αξιοποιηθεί με ποικίλους τρόπους. Η επαφή αυτή συμβάλλει στην βιωματική προσέγγιση της γνώσης και μακροπρόθεσμα μπορεί να λειτουργήσει και προς άλλες κατευθύνσεις, όπως για παράδειγμα στον επαγγελματικό προσανατολισμό του μαθητή, που πρέπει να πάρει στις μέρες μας τη μορφή επαγγελματικού διαφωτισμού που θα διευκολύνει τον μαθητή να προσεγγίσει επιτυχέστερα την επιλογή των σπουδών του.

iii) *Επιδείξεις με τη χρήση κατάλληλου εποπτικού υλικού*: Με διαφάνειες, βιντεοταινίες, προπλάσματα, έτοιμα παρασκευάσματα κ.ά. ενεργοποιείται το ενδιαφέρον των μαθητών, εστιάζεται η προσοχή τους σε συγκεκριμένο στόχο και γίνεται πιο εύκολη και φυσική η μάθηση. Η βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή και των κατάλληλων δυναμικών προσομοιώσεων, μπορεί να αποδειχτεί πολύ χρήσιμη για το μαθητή, ώστε να αντιληφθεί και να κατανοήσει καλύτερα έννοιες και διαδικασίες. Ιδιαίτερη

προσπάθεια χρειάζεται φυσικά για να μην παρουσιάζουμε έναν εικονικό κόσμο στο μαθητή αλλά έναν πραγματικό στον οποίο θα ζήσει. Γι αυτό και η σημασία της προηγούμενης παραγράφου είναι μεγάλη.

iv) *Συζήτηση - διάλογος δασκάλου με τους μαθητές ή συζήτηση σε ομάδες*: Με τη συζήτηση δίνεται η δυνατότητα στον μαθητή να προβληματίζεται, να αξιολογεί, να συμπεραίνει και να διατυπώνει τις απόψεις του μέσα από διαδικασίες διαλεκτικής αντιπαράθεσης. Η εμπλοκή του μαθητή στη συζήτηση και η ενεργός συμμετοχή του σ' αυτήν επιτυγχάνεται με κατάλληλες ερωτήσεις προβληματισμού, που είναι σκόπιμο να σχεδιάζονται πριν από την πραγματοποίηση της διδασκαλίας.

v) *Άμεση μορφή διδασκαλίας-Αφήγηση*: Ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα, με μέσο το λόγο, να κοινοποιεί τις γνώσεις και τις ιδέες του. Αυτό δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να διαμεσολαβεί άμεσα κατά την ώρα της διδασκαλίας στη διαδικασία της μάθησης, όταν κρίνει ότι οι έμμεσες μορφές διδασκαλίας δεν προσφέρονται για την περίπτωση. Για παράδειγμα, με την αφήγηση ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να εξιστορεί και να αναλύει σε συνεχή λόγο ιστορικά γεγονότα ή φανταστικές ιστορίες που αναφέρονται στη δράση του ανθρώπου.

vi) *Ομαδοσυνεργατικές μορφές διδασκαλίας*: Η δυναμική που αναπτύσσει η μαθητική μικρο-ομάδα μπορεί κάλλιστα να αξιοποιηθεί είτε ως πλαίσιο συλλογικής επεξεργασίας των δεδομένων είτε ως πλαίσιο στήριξης στην πορεία προς την ατομική μάθηση. Οι ομαδοσυνεργατικές μορφές διδασκαλίας ενδείκνυνται για την εκπόνηση σχεδίων εργασίας (projects), τα οποία προσφέρονται για την οργάνωση δραστηριοτήτων διαθεματικού χαρακτήρα.

Οι προτεινόμενες διδακτικές στρατηγικές μπορούν να εφαρμόζονται, κατά περίπτωση, μόνες ή σε συνδυασμό μεταξύ τους, ανάλογα με τη διδακτική ενότητα, τις ανάγκες των μαθητών και τις συνθήκες του σχολείου ή τα μέσα που διαθέτει ο εκπαιδευτικός.

5. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

α) Στόχοι της Αξιολόγησης

Βασικός στόχος της αξιολόγησης του μαθητή είναι η ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ο εντοπισμός των μαθησιακών ελλείψεων, με σκοπό τη βελτίωση της προσφερόμενης σχολικής εκπαίδευσης και τελικά την πρόοδο του μαθητή. Ειδικότερα η αξιολόγηση του μαθητή αποσκοπεί:

- α) στη διαπίστωση της επίτευξης των στόχων της μάθησης,
- β) στο σχεδιασμό των επόμενων σταδίων της μάθησης,
- γ) στη διερεύνηση και αποτύπωση της ατομικής και συλλογικής πορείας των μαθητών, των ικανοτήτων, των ενδιαφερόντων και των ιδιομορφιών τους σε όλα τα επίπεδα και στάδια κατάκτησης της γνώσης,
- δ) στην ποιοτική αναβάθμιση συνολικά της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η οποία στοχεύει στην ενίσχυση και ενθάρρυνση των μαθητών αλλά και στη δημιουργία κινήτρων μάθησης,
- ε) στον εντοπισμό των μαθησιακών δυσκολιών και των ελλείψεων των μαθητών με στόχο το σχεδιασμό κατάλληλων παρεμβάσεων για τη βελτίωση της διδακτικής διαδικασίας,
- στ) στην καλλιέργεια ερευνητικού πνεύματος, στην ανάπτυξη της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων και στην απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων μέσα από διαθεματικές προσεγγίσεις,
- ζ) στην απόκτηση υπευθυνότητας από τους μαθητές μέσα από διαδικασίες συλλογικής εργασίας και αυτοαξιολόγησης και
- η) στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης των μαθητών και συνολικά στη συγκρότηση της προσωπικότητάς τους,
- θ) στην απόκτηση μεταγνωστικών ικανοτήτων εκ μέρους των μαθητών μέσα από τον έλεγχο και τη διαχείριση της μάθησής τους.

β) Μορφές Αξιολόγησης

i) *Αρχική ή Διαγνωστική Αξιολόγηση*: Εφαρμόζεται κυρίως στην αρχή της μαθησιακής διαδικασίας, αλλά και κατά τη διάρκειά της, και αποσκοπεί στον προσδιορισμό του επιπέδου των γνώσεων και των εμπειριών, των ενδιαφερόντων και τον εντοπισμό των πιθανών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι μαθητές. Στόχος της είναι αφενός να αποτυπώνεται το προϋπάρχον γνωστικό επίπεδο και αφετέρου να προσδιορίζονται τα αίτια που επιδρούν ανασταλτικά στη μάθηση, ώστε να σχηματιστούν τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης των μαθησιακών προβλημάτων. Με την έννοια αυτή, ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να προσαρμόσει τις μαθησιακές διαδικασίες στο επίπεδο, τις δυνατότητες και τις ιδιαιτερότητες κάθε μαθητή, με σκοπό να οδηγήσει όλους τους μαθητές στην επίτευξη των επιδιωκόμενων διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων.

ii) *Διαμορφωτική ή Σταδιακή Αξιολόγηση*: Εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, έχει κυρίως πληροφοριακό χαρακτήρα και αποσκοπεί στον έλεγχο της πορείας κάθε μαθητή προς την κατάκτηση των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων. Οι τελικές διαπιστώσεις προκύπτουν από τον παιδαγωγικό, δημιουργικό, μαθησιακό διάλογο μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών, με βασικό σκοπό να

εξαχθούν οι πληροφορίες που απαιτούνται για την πιθανή τροποποίηση του σχεδιασμού ή της διδακτικής μεθόδου, προκειμένου οι μαθητές να επιτύχουν τους επιδιωκόμενους στόχους.

iii) *Τελική ή Συνολική Αξιολόγηση*: Πρόκειται για ανακεφαλαιωτική αλλά και ανατροφοδοτική διαδικασία, προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων, σε σχέση με τους προκαθορισμένους ως τελικούς στόχους. Ουσιαστικά συγκρίνεται το μαθησιακό επίπεδο κάθε μαθητή με αυτό που διέθετε πριν και η ομαδική επίδοση της τάξης σε σχέση με την προσδοκώμενη και επιδιωκόμενη.

γ) Βασικές αρχές της Αξιολόγησης:

i) Η αξιολόγηση της προόδου των μαθητών είναι διαρκής και σκόπιμη λειτουργία, η οποία ενσωματώνεται στη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης.

ii) Η αξιολόγηση των μαθητών βασίζεται κυρίως στη εκτίμηση της επίδοσής τους με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, τα οποία προκύπτουν από τους στόχους μάθησης, και όχι στη σύγκριση με τους συμμαθητές τους.

iii) Η αξιολόγηση των μαθητών αφορά όχι μόνο τις αποκτηθείσες γνώσεις αλλά και την απόκτηση δεξιοτήτων, καθώς και τη διαμόρφωση στάσεων, αξιών και συμπεριφορών.

iv) Η αξιολογική διαδικασία πρέπει να χαρακτηρίζεται από διαφάνεια, αξιοπιστία, αντικειμενικότητα και εγκυρότητα. Οι στόχοι και τα κριτήρια αξιολόγησης πρέπει να είναι σαφή και να γνωστοποιούνται έγκαιρα στους μαθητές. Γίνονται γνωστά επίσης και τα αποτελέσματα της αξιολόγησης, τα οποία χρησιμοποιούνται προς όφελος των μαθητών.

v) Η αξιολόγηση των μαθητών αφορά τόσο την επίδοσή τους όσο και την πρόοδο που επιτυγχάνουν σε σχέση με τις πρότερες επιδόσεις τους.

vi) Κατά τη διαδικασία αξιολόγησης χρησιμοποιούνται ποικίλες μέθοδοι ανάλογα με τους στόχους, το περιεχόμενο και τη διδακτική προσέγγιση του γνωστικού αντικειμένου. Οι μέθοδοι αξιολόγησης πρέπει να είναι κατάλληλες για την ηλικία, τις μαθησιακές ανάγκες και τις εμπειρίες των μαθητών.

vii) Κατά την αξιολόγηση λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών και ο ατομικός τρόπος και ρυθμός μάθησης. Επίσης, λαμβάνονται υπόψη παράγοντες, όπως το στάδιο της γλωσσικής ανάπτυξης των μαθητών, καθώς και οι ευκαιρίες που έχει κάθε παιδί για μάθηση στο κοινωνικό και οικογενειακό του περιβάλλον.

viii) Οι μαθητές με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.) αξιολογούνται με βάση τις γενικές αρχές της αξιολόγησης. Όσον αφορά τους σκοπούς της αξιολόγησης των ατόμων αυτών, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται στις δυνατότητες που ανέπτυξε και αξιοποιεί ο μαθητής σε σχέση με την καθημερινή ζωή. Επίσης, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δίνεται: α) στην αρχή της ολόπλευρης εκτίμησης της παρουσίας του μαθητή, ώστε η αξιολόγηση να μην εστιάζεται μόνο στις αδυναμίες του, β) στην παρωθητική αρχή της αξιολόγησης (ενθάρρυνση της προσπάθειας) και γ) στη συσχέτιση των δεδομένων της αξιολόγησης με το εξατομικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του κάθε μαθητή. Θα πρέπει επίσης να συνεκτιμάται η επιτυχής παρακολούθηση της τάξης από το μαθητή, δηλαδή ο βαθμός της ένταξής του, καθώς σκοπός της αξιολόγησης είναι και η συγκέντρωση πληροφοριών για τη λήψη αποφάσεων σε σχέση με τις ειδικές εκπαιδευτικές παροχές που πιθανόν χρειάζεται ο μαθητής.

ix) Σε όλες τις μορφές αξιολόγησης πρέπει, ανάλογα με την ηλικία και την πνευματική του ωρίμανση, να εμπλέκεται και ο μαθητής αξιολογώντας την προσπάθειά του και, βοηθούμενος από τους εκπαιδευτικούς, να αποκτά όλο και αποτελεσματικότερες δεξιότητες αυτοαξιολόγησης.

δ) Τεχνικές της Αξιολόγησης

Οι τεχνικές της αξιολόγησης συναρτώνται άμεσα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τους στόχους και το περιεχόμενο του γνωστικού αντικειμένου. Συνδέονται με βασικές οργανωτικές - επικοινωνιακές περιστάσεις που διασφαλίζουν το παιδαγωγικό περιεχόμενο της αξιολόγησης. Στοχεύουν στη διερεύνηση του γνωστικού αποτελέσματος, αλλά ταυτόχρονα δίνουν έμφαση στην ικανότητα απόκτησης και διαχείρισης της γνώσης και στην πολλαπλή εφαρμογή και χρησιμοποίησή της, ενώ επίσης μπορεί να αναδεικνύουν τις επικοινωνιακές δεξιότητες και τη μαθησιακή "ταυτότητα" κάθε μαθητή. Στις τεχνικές αξιολόγησης περιλαμβάνονται οι γραπτές ή προφορικές εξετάσεις με ερωτήσεις κλειστού ή ανοιχτού τύπου, ο ημιδομημένος δυναμικός διάλογος μεταξύ των συμμετεχόντων στη μαθησιακή διαδικασία, οι συνθετικές δημιουργικές-διερευνητικές εργασίες (σχέδια εργασίας), η συστηματική παρατήρηση, ο φάκελος εργασιών/δελτίο του μαθητή, η αυτοαξιολόγηση του μαθητή ή η αξιολόγηση από τους συμμαθητές του, ο συνδυασμός διαφορετικών τεχνικών (π.χ. τεστ και προφορική εξέταση) κ.λπ.

ε) Μέσα έκφρασης του αξιολογικού αποτελέσματος

Το αποτέλεσμα της αξιολόγησης (π.χ. ο βαθμός) δεν είναι αυτοσκοπός ούτε μέσο ιεράρχησης και ταξινόμησης των μαθητών αλλά βασικός μοχλός "κινητοποίησης" του σχολείου και του εκπαιδευτικού για τη λήψη ενδεδειγμένων παιδαγωγικών και διδακτικών μέτρων, που αναβαθμίζουν την παρεχόμενη εκπαίδευση.

Επικεντρώνοντας την προσοχή μας γενικότερα στην παιδαγωγική αποστολή του σχολείου και ειδικότερα στην ανατροφοδοτική λειτουργία της αξιολογικής διαδικασίας καθώς και στους μαθησιακούς στόχους του Δ.Ε.Π.Π.Σ., θεωρούμε ότι εγγύτερα στους σκοπούς και τους στόχους του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και των συνακόλουθων Α.Π.Σ. βρίσκεται η περιγραφική μορφή έκφρασης του αξιολογικού αποτελέσματος, ιδιαίτερα για τις μικρές τάξεις του δημοτικού σχολείου. Μέσα από αυτήν παρέχεται η δυνατότητα περιγραφής των επιδόσεων του μαθητή με περισσότερη σαφήνεια και πληρότητα. Έτσι κατανοούνται από τους μαθητές και τους γονείς όχι μόνο οι αδυναμίες και οι ελλείψεις του μαθητή, αλλά ακόμη και σημαντικές πτυχές της σχολικής προσπάθειας, της συμμετοχής και της δραστηριότητας του μαθητή.

Με αυτή τη μορφή έκφρασης-ανακοίνωσης του αποτελέσματος της αξιολόγησης ελαχιστοποιείται ή και εξαλείφεται η πίεση για βαθμοθηρία και σειρά απομνημόνευση, καθώς και ο υπέρμετρος ανταγωνισμός που δημιουργείται ανάμεσα στους μαθητές. Πολύ περισσότερο όμως, μέσα από την περιγραφική αξιολόγηση, στο επίκεντρο της αξιολογικής διαδικασίας βρίσκεται η ατομική πορεία μάθησης του μαθητή, από την οποία αναδεικνύονται αφενός τα ενδιαφέροντα, οι ανάγκες και οι προσωπικές ιδιαιτερότητές του και αφετέρου επισημαίνεται η επίδραση των παραγόντων που εμπλέκονται στην οργάνωση και την υλοποίηση των διαδικασιών μάθησης.

Για τις ανάγκες των μεγαλύτερων τάξεων του Δημοτικού και του Γυμνασίου, διαπιστώνεται η αναγκαιότητα χρησιμοποίησης της περιγραφικής μορφής έκφρασης του αξιολογικού αποτελέσματος σε συνδυασμό με τους παραδοσιακούς τρόπους ποσοτικής έκφρασης, που είναι καλό να διαθέτουν μεγάλο εύρος κλίμακας.